

BSAL, 65 (2009), 191-218.

Els Mercadal, conreadors i propietaris o el caràcter del Sud-Est de Menorca a les acaballes de l'Antic règim

JOAN CARRERAS PONS

RESUM

En el artículo se exploran las oportunidades y limitaciones en la autonomía y movilidad social de los integrantes de una saga campesina, representante de la clase de los pequeños propietarios directos, durante la etapa final en el tránsito del Antiguo Régimen (1750-1830), en la zona oriental de la isla de Menorca. Esta aproximación permite vincular la visión de la economía de la familia con los procesos de desarrollo local y regional en donde el entorno es un factor de análisis destacado. Se observan las mutuas influencias entre las estrategias familiares, como los sistemas de herencia, la organización social y las instituciones en un período de cambio, los límites físicos y tecnológicos al crecimiento de la agricultura tradicional, y el modelo económico marco, basado en el mercantilismo y las rentas de situación de la isla en el Mediterráneo del siglo XVIII, el cual entrará en crisis al final del período estudiado.

Palabras clave: familia agraria, desarrollo local, herencia, propiedad, Menorca, Antiguo Régimen

ABSTRACT

The article explores the opportunities and limitations in the autonomy and social mobility of the members of a rural lineage family, who were representative of a small class of landowners and farmers in charge of the land, during the final transition from the "Ancien Régime" (1750-1830) in the eastern area in the island of Minorca. This approach allows to link the vision of the economy of the family with local development processes in which analysis the setting is an outstanding factor. We observe the mutual influences among family strategies such as systems of inheritance, social organization and institutions in a changing period, the physical and technological limits to growth in the traditional agriculture and economic framework based on mercantilism and location rents of the island in the Mediterranean sea during the XVIII century which entered into crisis by the end of the mentioned period.

Key words: farm family, local development, inheritance, country state, Minorca, Ancien Régime

Introducció

Fer història econòmica des de l'òptica local o de la microhistòria, d'atractiu i interès creixents, permet l'anàlisi de la quotidianitat pretèrita en relació a paràmetres més amplis. No debades, la disjuntiva de si la qüestió local reflecteix relacions i conductes més generals, o, si pel contrari és l'anomalia, no és una obligada prescripció analítica, ans per si mateix el succés individual gaudeix de pròpia distinció. La interpretació de l'heterogeneïtat a escales més petites d'examen que no pas a les més grans ens acostarà a l'òrbita de la recerca sobre els processos diferenciats de desenvolupament local i regional. El context, dinàmic i d'aquí únic i irreplicable, és un factor essencial de l'explicació.

Menorca com a illa, un lloc distingit geogràficament, que durant quasi cinc segles es mantingué amb un alt grau d'autonomia mercès als seus furs, va recórrer el període de transició de l'Antic Règim i l'evolució posterior en un ambient singular, en especial per

l'afegit polític i cultural caracteritzat per la independència de l'Espanya del set-cents i la subjecció als quefers exteriors de les potències de la centúria. El resultat fou una modernitat en les formes econòmiques i de pensament, un discórrer polític, econòmic i social trencat a inicis del segle venidor que no es reprendria fins cinc dècades més tard, en un context ben diferent, amb una industrialització relativament avançada. Car això, l'espai illenc no és homogeni, amb matisos entre ponent i llevant fruit d'una diferent evolució, també transcendent durant aquell període de xoc entre les velles estructures i les noves portades del nord que s'imposaran arreu, molt quant a l'orientació agrària i a les formes de tinença de la terra. Altrament, en el llevant, àrea d'influència de la reeixida ciutat de Maó en temps dels britànics, un poble nascut de les circumstàncies de l'època com Sant Lluís gravitarà en un context prou diferenciat per pròpia gènesi. Pel caràcter de la localitat i del seu terme no destaquen grans figures, famílies ni cases senyoriales, per a les quals sovint és més factible seguir el rastre en els afers econòmics i socials. Això és adient d'assenyalar, en tant que el nostre propòsit és el de vincular l'evolució d'una societat com aquella amb la d'una nissaga familiar d'estirp agrària. En concret, una branca dels Mercadal¹, una família com qualsevol altra, amb la marca que alguns membres s'elevaren socialment, tanmateix sense excel·lir, al caire de l'ascens a la comarca de l'agricultura comercial.

Aquesta via permet apropar l'estudi de la història en el desenvolupament econòmic regional amb el de l'economia de la família. Pertànyer a una família² possibilita assolir determinats objectius per l'associació amb d'altri i condiciona el comportament econòmic, almenys per facilitar i incentivar la divisió del treball, a dins i fora de la llar, en les activitats dels integrants, així com per donar sentit a bona part de les conductes quotidianes dels subjectes, tot modificant les seves funcions d'utilitat intensificant l'altruisme. Superat l'esglaó de la família nuclear i considerant les formes de relació econòmica entre els membres en una més àmplia concepció, incloent els salts generacionals, quan la xarxa d'ascendents i parents sigui part qualitativament destacada del veïnat d'un indret, potser simplement per nombre, podem arribar a identificar certs trets essencials sobre aquest. En particular, en famílies d'arrel agrària inserides, en termes històrics com els ara plantejats, dins estructures d'índole econòmica per parentiu ben definides, sia entre els propis membres sia amb els d'altres de l'entorn relacional. Endemés de la qüestió sobre la divisió del treball altres camps rellevants són els referits a la relació entre demografia, regulació i política familiars, el que fa referència a la transmissió de la propietat entre generacions per herència o a les formes de convivència i ocupació del territori per part dels seus integrants. Aproximar la representació de la realitat sota el nostre marc d'estudi –finalista en el retrat respecte dels agregats socials de l'evolució en llurs possibilitats d'apropiació de l'excedent i d'oportunitats en la mobilitat social, mesures indirectes del progrés i benestar dels

¹ Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística d'Espanya, en el padró estatal del 2008 els Mercadal de primer cognom eren 1860 i de segon, 1856, amb 18 portadores d'ambdós. D'aquests més del 62% havien nascut a les Illes Balears on hi residien en nombre de 2279 (61% del total), ens pareix que la majoria precisament a Menorca. En el darrer padró municipal de Sant Lluís que ja hem computat, el de 1938, manegem xifres de 128 Mercadal per pare i de 159 per mare, un total de 287 persones, significatiu dins la parentela total, més tenint en compte que han passat setanta anys. Incloent la resta de parents i relacionats, són 549 llussers –la quarta part dels habitants. En la resta de padrons examinats les xifres es mouen en similars proporcions, en especial a partir de mitjans del XIX.

² Francisco CABRILLO RODRÍGUEZ: "La economía de la familia: Un tema olvidado en la historia del pensamiento económico", *Cuadernos de Ciencias Económicas y Empresariales*, 38, 2000, 115-122.

col·lectius– no lleva valorar altres qüestions transdisciplinars. Aquest estímul i l'afany de condensar els actes socioeconòmics en unes reduïdes claus ens porta a l'assumpció de termes clàssics de la sociologia weberiana³ com *comunitat*, *societat*, *grau d'obertura*, *afectivitat*, *tradicció* i *racionalitat*. Weber veu la família com un arquetip de la comunitat tancada per raons tradicionals, mentre que la participació en el mercat en una economia moderna crearia formes de societat, usualment obertes, per la pura i simple situació d'interessos dels concurrents. L'afectivitat, o en general les emocions, la tradició –regles, normes socials o institucions informals– i la racionalitat, com la lògica de l'elecció instrumental basada en la percepció de la millor opció probable, es contraposen i recolzen alhora creant el caràcter dual en les relacions *inter* i *trans* familiars⁴. En l'anàlisi neoclàssica de Becker⁵, les raons de comportament s'han d'anar a cercar en una avaluació cost-benefici econòmica, però si pensem que no únicament la racionalitat és el factor de pes a l'hora de decidir hauríem d'acceptar aquesta proposta només a nivell agregat i quan l'optimització reculli sota restriccions els altres elements. Els interrogants que s'obren són variats,⁶ més si pensem que no només la família participa d'aquestes propietats: la localitat, la comarca o la regió, pel que centra el nostre interès, en són partícips igualment, amb baules més febles sovint però d'efectes de major magnitud per la massa agregada i complexitat.

³ Max WEBER: *Economía i sociedad*, Madrid, 2002, 33-37. En la teutona definició de Weber, *comunitat* és una relació social tal que l'acció social s'inspira en el *sentiment subjectiu* dels participants, afectiu o tradicional, de constituir un *tot*, mentre que en la *societat* l'actitud en l'acció social s'inspira en una *compensació* o en una *unió* d'interessos per *motius racionals*, de fins o de valors. Tota relació social pot gaudir del caràcter *d'oberta a l'exterior*, quan la participació en l'acció social recíproca dels subjectes que la constitueix no es troba negada pels ordenaments que la regeixen a ningú que ho vulgui i estigui en disposició de participar, o de *tancada*, talment que la participació n'és exclosa, condicionada o limitada pel sentit de l'acció o pels seus ordenaments. Dit grau d'obertura rau en la tradició, afecte o bé racionalment d'acord a valors o fins, i en dit cas, serà la probabilitat esperada pels participants en relació de satisfer certs interessos el que determinarà un o altre estat. La probabilitat esmentada es vehicula en forma de *drets*. Weber assenyala com aquestes són definicions de tipus pur, insistint en que la majoria de les relacions socials serien mixtures entre elles.

⁴ Jon ELSTER: *Tuerkas y tornillos*, Barcelona, 2003. Llegim; "Las emociones son la materia de la vida .../... (su) naturaleza, las causas y las consecuencias de la emociones están entre los aspectos menos entendidos de la conducta humana, igualados sólo con nuestro escaso entendimiento de las normas sociales" (p.67). Respecte d'aquestes: "La acción guiada por la normas sociales no está orientada hacia los resultados .../... Para que tales normas sean sociales deben ser compartidas por otras personas y en parte sostenidas por su aprobación y desaprobación. Típicamente también son sostenidas por las emociones que se desencadenan cuando se las viola", mecanismes antagònics en l'objectiu a l'acció racional, la qual "esté o no motivada económicamente o políticamente, se interesa en los resultados" (p.115).

⁵ Gary BECKER: *Tratado sobre la familia*, Madrid, 1987.

⁶ Podem identificar en el mateix si de la xarxa familiar ambdues formes de relació social? La divisió del treball familiar sembla clarament representatiu d'una forma de societat en el llenguatge de Weber, mentre que el comportament altruista es afí a la comunitat. El nombre de descendents, l'edat en el matrimoni, decisions sobre escolarització dels fills, la cura del ascendent, ... són elements igualment concurrents. Sorgeixen relacions de domini, com en el paper discriminable de les dones i d'altres ¿On cauen les pràctiques matrimonials pel manteniment i ascens de la petita família, les pràctiques hereditàries o les formes d'accés a la terra, o de la facultat a dit accés i llurs condicions per proximitat de parentiu? Podrem trobar indicis de si les formes de relació són més o menys tancades o obertes? Com són el *drets* per a la transmissió o conducció de la probabilitat en satisfer els interessos que condiciona el grau d'obertura de la relació? Quines implicacions s'esdevenen en el marc del desenvolupament del territori on predominen?

Una última precisió per centrar el marc d'estudi. Tot i el context canviant i transmutable, per la pròpia dinàmica sovint de poder que generen les relacions socioeconòmiques, apareixen factors objectius limitadors en crear condicions asimètriques entre agents i en els diferents agregats, no ja per les condicions materials i tecnològiques, o ecològiques, com també per la construcció moral i jurídica que les diferents xarxes dominants poden anar conformant, les facilitats per al desenvolupament cultural i formatiu o les condicions en l'accés als mercats del crèdit. L'articulació del mercat, particularitats polítiques o d'altres hi escauen també de ser contemplades, és el que hom denomina l'entorn extern, comú als participants encara que no amb igual balança, car no ens estranyi que els qui hagin ajudat a generar-lo en surtin afavorits o l'atzar digui la darrera paraula.

En la present treball, que no pretén testificar una feina closa,⁷ s'exposen els resultats més rellevants referits a la primera part del període estudiat (1750-1830). El text s'organitza amb referències al marc històric local de l'època, fruit d'una primera fase de recerca sobre la historiografia menorquina i del poble de Sant Lluís en particular⁸.

Auge mercantil, panorama en l'orientació agrària i l'empremta de les institucions

El període observat s'inicia als voltants la data d'infeudació del poble de Sant Lluís i es tanca en els moments previs a les reformes institucionals que de forma permanent acabaran amb la societat estamental. En conjunt, es tracta d'una època d'auge econòmic continuador de la línia ascendent que ja gaudia l'illa a finals del XVII, de clar origen mercantilista a partir de l'obtenció de rendes basades en les pràctiques del lliure comerç i l'aprofitament d'economies de situació de l'illa a la Mediterrània.

⁷ La recerca s'ha orientat a dues qüestions principals. La primera es refereix a un estudi de cas sobre la transmissió d'una propietat casolana, al llarg de pràcticament dos segles, d'una branca de la família Mercadal. En la resta de la cerca documental treballarem amb una quinzena de padrons municipals que van del 1818 al 1955 a més de dades de l'amillament de 1860 i referències als llibres de manifestes de béns de finals del XVIII, que permetren delimitar un punt de partida sobre la nissaga objecte d'estudi i la seva evolució. La informació continguda en aquests censos locals en ocasions és insuficient i incòmoda de tractar –discontinuitats en les dades, dificultats en la transcripció, omissions i errors...- a més de que només pot subvenir en part les necessitats d'una tasca en les línies i fites indicades. Això deixa un ampli espai per estendre la investigació i guanyar en força interpretativa a partir d'altra documentació complementària. Citarem com a opcions l'examen més profund i sistemàtic de les fonts emprades en l'estudi de cas predit, el buidatge dels registres de naixements i matrimonis o sobre la propietat i tributs. La recerca també podria ampliar-se a l'examen complet d'alguns dels padrons i no només vers un llinatge específic. Hem de fer notar que la informació sobre el llibres de manifestes ens la cedí l'historiador Guillem Sintès Espasa, al qual agraïm la seva atenció. D'altra banda, volem també fer extensiu el nostre agraïment a Antònia Morey Tous pels seus consells i ànims.

⁸ Sant Lluís, excepte alguns curts períodes, no tingué ajuntament propi fins al 1904, d'aquí que és difícil trobar en obres generals dades desagregades de les de Maó i el seu terme. Afegir, que per qüestions d'espai i agilitat, al llarg del text no farem referències a les obres consultades i citades en la bibliografia, excepte en comptades ocasions.

La baixa densitat humana i la gran extensió de les possessions,⁹ els *llocs* com es coneixen més actualment, amb poca terra cultivada, explica que fins el XVII no apareguin aglomeracions rurals, excepte les que seran els pobles d'Es Mercadal i de Ferreries. No obstant això, a la zona sud propera a Maó, els llocs eren de menor dimensió, sembla que ja en l'època musulmana, amb una major parcel·lació potser relacionada amb la poca continuïtat en la qualitat del subsòl de la zona.¹⁰ L'escàs poblament obligà a Pere IV (1348) a ordenar la compra d'alguns terrenys i la distribució en lots a canvi de cens emfiteutic. En el capbreu del 1600, excepte la Cavalleria de Torelló, les possessions del sud-est illenc eren de reialenc i moltes en règim d'explotació directa pels emfiteutes. Entre el 1660 i 1700 es manifesta un fort augment demogràfic, apareixent alguns nous llocs segregats de les possessions més grans, amb una diferenciació social de la pagesia més present.¹¹ Al sud de Maó i al terme d'Es Mercadal sorgien petits nuclis rurals on vivien els bracers que no podien accedir a la possessió de terres, persones que per compra, establiment o partició d'herència, disposaven de petites extensions on construïen el seu habitatge. Voltant el que serà Sant Lluís, Es Pou Nou comença a dividir-se a finals del XVI, Binifadet a les acaballes del XVII, i Torret o S'Ullastrar, a inicis del posterior¹². El costum de la zona era que per la institució de les "legítimes", els fills dels posseïdors rebien un tros de terra on podien establir una casa amb terreny de conreu, a més del dret d'ús del pou, del molí i del forn de la casa paterna. És a dir, a partir de mitjans s. XVII el pagesos del migjorn maonès deixaren de fer els llegats als fills *cabalers* a través de censals sobre la possessió transmesa a l'hereu i ho feren en forma de cessió d'immobles, particions dels llocs primigenis. L'endeutament

⁹ Juli SOLER I SIQUIER: *Exposició de lo estad actual de l'agricultura en la isla de Menorca*, Maó, 1857. L'autor, atent observador dels usos en l'agrari menorquí i del sistema de parceria de l'illa, explica com les propietats grans es coneixen amb el nom de *lloc* o *possessió*, essent dirigides i habitades per *pagesos*. Les menors s'anomenen *llogarets*, *estàncies* i *barqueres*, i els seus conreadors reben el nom d'*estanciers* o *casolans*. Els casolans pernocten a les viles, essent alguns d'ells propietaris directes; car nosaltres fem la definició de *casolans* en l'accepció d'habitants d'un redol de cases no dispostes en carrer (Diccionari Català-Valencià-Balear, 1979). En relació a l'extensió de les explotacions, a la zona d'Alaior i de Maó s'entenia per un lloc gran aquell que sobrepassava les 70 quarteres de sembradura, i per mitjà el que en tenia entre 50 i 70 q. A Es Mercadal i Ferreries, fins no arribar a les 70 q. un lloc no es considerava regular, i a Ciutadella a partir de les 90 q. En la zona central i de ponent s'havien de superar les 120 q. per considerar-se el lloc com a gran. Les extensions a Sant Lluís, una zona on la gran superfície no era tan generalitzada, era en conjunt bastant més reduïdes tot i no faltar algun exemple de finca de les considerades extenses.

¹⁰ No ens referim al terme de Maó en conjunt, sinó a la zona que ocupa ara Sant Lluís. L'any 1817 a Maó la superfície agrària útil (SAU) era del 69%, segurament la més alta de l'illa. De la terra conreada, el 6,3% eren terres de primera qualitat, un 27,9% de segona i un 57,4% de tercera, totes tres dedicades al cereal de secà, lleguminoses i bestiar de sementer. La vinya amb un 6,2% dels conreus i els llegums i horta de reguiu amb un 2,2%, completaven el mapa

¹¹ Els llocs de reialme en molts casos no tenien res a envejar als d'en feu particular, almenys en extensió o qualitat agrícola, d'aquí que la categoria social d'alguns propietaris no feudals i llur renda absentista podia equiparar-se amb la d'aquells. Quan un pagès s'enriquia, sobretot en les èpoques en que el comerç de llana floria i les collites de blat eren prou bones, s'anava a la ciutat i cedia –usualment en subemfiteusi– la terra per explotar-la a nous arribats, que a més patrien el piconat de tributs i delmes. La mobilitat de la propietat rural era especialment més patent en les zones properes a Maó durant aquests temps, on restava més lliure i aplicable al tràfic del mercat, encara que com s'ha dit en la zona sud-oriental la presència de famílies estants de conreadors directes al llarg del temps es mantindrà.

¹² La tradició oral explica que l'origen de la casolania d'Es Pou Nou rau en que la família Mercadal, provinent del lloc de Binialcollet, va parcel·lar aquestes terres per a diversos dels seus fills.

estructural censatari¹³ afectava a tots els estaments socials, almenys arribats el s. XVIII, per tant dita estratègia successòria podia ser la resposta a les condicions financeres del moment. L'estructura jurídica, a penes sense canvis des de la conquesta, acabà per refrenar els avantatges que en principi havia aconseguit l'emfiteusi, fórmula que havia resultat adient per a l'explotació de la terra. De successives i múltiples ampliacions de finançament sobre un mateix bé (*censos consignatius*), en resultà l'apropiació de la renda per una minoria sense al·licient per augmentar la productivitat i els rendiment econòmics. Tot el cicle econòmic acabava en la inversió censalista, un dels principals camins de lucre, que en puritat només s'activaria amb les obertures de l'economia per l'entrada de fluxos mercantils de l'exterior, de l'estraperlo o del cors,¹⁴ en una etapa encara preindustrial.

L'examen dels llibres de manifestes de béns (apèndix, nota 2) respecte d'alguns dels Mercadal de Biniancollet, qui ens portaran directament als casolans d'Es Pou Nou que habitaran l'immoble que prenem com a referència (quadre 1 i apèndix, nota 1), ens apropa a aquesta realitat. Quant a l'acumulació de riquesa, la diferència és clara entre les capacitats d'uns i altres, diàfanament en favor de la branca familiar que explotarà el lloc pairal (quadre 2). No només en la mateixa generació, ans en la subsegüent destaquen els dos fills de Benet Mercadal i Pons, Benet i Bartomeu, dels quals entre 1768 i 1798 l'increment en terres i cases és força rellevant. Els censos dotals i en favor dels fills que apareixen, encara que en quantitats no gaire abundoses -excepte les 50 ll. en favor del reverend Gabriel Mercadal- es van amortitzant regularment, símptoma de la possibilitat en l'autofinançament a través dels excedents. Així mateix, es verifica la pràctica de cedir porcions de terreny als hereus no primogènits, tant producte d'ampliacions de les propietats com per divisió del terreny. En aquesta darrera opció trobaríem el cas de Joan Mercadal (Es Pou Nou) envers els seu fill, amb un terreny que sembla objecte de divisió abans del 1760, referendat pel fet que no s'observa cap cens dotal en el seu cas. Pel que fa a Bartomeu Mercadal, fill de Benet, a més de terrenys en el paratge del lloc s'hi afegeixen noves propietats disperses a indrets més bé allunyats, on hi trobem les distintes branques familiars, separadament les unes de les altres branques familiars,¹⁵ de fet com si hi hagués un cert pacte.

¹³ Com a forma de finançament per a llegats, dots, comandes pies, etc. s'empenyoraven els drets de propietat, mitjançant el carregament de censals sobre els béns arrel immobles emfiteucats. En cada transferència del domini útil d'un bé, augmentava la càrrega que hi requeia sobre aquest. A més, el posseïdor en fer ús del dret d'alienar l'immoble, i per facilitar-se el tràfic mercantil en ocasió d'un subestabliment, cobrava només una quantitat simbòlica com a entrada i la resta ho carregava a censal (*doblers encamarats*). Altrament, qui no podia disposar de l'oportunitat d'alienar un dret -com ara els senyors de Cavalleries i Alous- o un immoble -en concret per aquells vinculats- es trobaren en dificultats financeres creixents a mida que el desequilibri entre el manteniment de la despesa futura i la renda present anava augmentant. Un treball seminal en l'àmbit de les Balears que aborda aquesta problemàtica es pot trobar a: Antònia MOREY TOUS: *Noblesa i desvinculació a Mallorca als segles XVIII i XIX*, Palma de Mallorca, 1990.

¹⁴ Rosa CONGOST: *Els propietaris i els altres*, Vic, 1990. Parlant de les comarques de Girona: "Però si la usura .../... difícilment podia crear fortunes monetàries espectaculars, les possibilitats del comerç eren tota una altra cosa. Hom no pot qüestionar la importància del comerç en una societat que deixava de ser autosuficient i passava a ser deficitària en gra. Realitzat de forma legal o il·legal .../... el tràfic de mercaderies oferia indubtablement la possibilitat d'acumular fortunes monetàries importants. Però el diner només es convertia en capital si actuava en l'esfera de la producció".

¹⁵ Això tindrà conseqüències, més endavant en el temps, en la forma d'ocupació del territori que efectuaren les diferents cames de la família, amb clars processos de concentració en les diferents casolànies de la contrada.

La casa pairal restarà en mans de l'hereu –Benet, fill– aleshores cap de casa d'una família independent. És a dir, l'engrandiment de propietats no repercuteix en el que podríem dir *la casa*, la gran família troncal, sinó en la creació de nous nuclis familiars independents, un dels quals continua en la possessió familiar original. El com d'aquesta *inversió* segurament respon a diverses avinenteses que es podien aprofitar amb l'excedent del capital productiu,¹⁶ que podem relacionar amb les fluctuacions patrimonials observades i que no afecten a tothom per igual ja que només Benet a Biniancollet en cap dels manifestes minora els cabals declarats. Possibles causes d'aquesta divergència, no excloents entre si, poden ser l'edat dels descendents -la disponibilitat efectiva de mà d'obra familiar, l'extensió i qualitat de les terres, sistemes de conreu de fulls diferents, el grau de mà d'obra externa que podien contractar, la capacitat de generar ingressos sobre el pecuari, l'especialització agrícola, ingressos extraordinaris...

A partir de les collites de cereal d'aquells anys a Biniancollet (quadres 3 i 4) podem fer algunes conjectures i comparatives. El rendiment mitjà del cereal, computats tots els anys coneguts entre 1744 i 1769, és de 5,5:1¹⁷. En el període de 1754 a 1757 la mitjana supera en un 6,7% dita proporció,¹⁸ amb un augment acumulat del patrimoni de 115 lliures segons el manifest (entre 1753 i 1758); en els set anys sobre els que tenim la dada de la dècada posterior, el rendiment cau un 7,4% per sota de la mitjana, però el patrimoni augmentà en 346 lliures. Precisaríem d'una sèrie dels preus del blat i de la verema, com a cultiu alternatiu, que no es disposa actualment. Méndez¹⁹ detalla com entre 1726-43 i 1774-85 el preu del blat va augmentar un 63%, mentre que el vi només un 19%, però aquestes dades són poc concretes per poder avaluar que succeí entre 1758 i 1768²⁰.

Tanmateix, deixant de banda els preus, potser els anys que ens manquen del període van ser excepcionals en el cereal o bé existia una orientació en els conreus cap a produccions més comercials i rendibles a Biniancollet, a pesar de que segons la relació de

¹⁶ Ignasi TERRADAS I FLORIT: *El món històric de les masies*, Barcelona, 1984, 115. En relació a masos a Catalunya, "la transformació d'aquestes petites possessions en masoveries de propietats més importants sembla tenir relació amb endeutaments persistents de les petites propietats, a través de conjuntures diverses, que depenen tant (.../...) de la composició de la llar, com del context agrícola". A pesar de que en el cas que explicita l'autor l'engrandiment en propietats es reflectia en l'expansió de la casa familiar al complet, tret diferent al que observem, les fonts d'oportunitat en un moment donat són idèntiques, no així en el futur pel l'acumulació dissemblant que correspondrà a cada opció.

¹⁷ La productivitat física del blat i l'ordi són molt parelles, així que podem sumar les magnituds. El rendiment s'ha extret sobre 25 q. de sembradura, superfície de conreu declarada segons una enquesta a la Universitat del 1760.

¹⁸ Elena GRAU; Enric TELLO: "Anàlisi de la producció agrària mallorquina en els seus dos sectors fonamentals: l'oli i els cereals", *Randa*, 18, 1985. Aquesta mitjana de 5,5:1, per a tots els cereals i totes les qualitats de terra, és pràcticament la mateixa que la que es podia observar en el conjunt de Mallorca un segle després, i cal tenir en compte que el terreny de la zona de Sant Lluís és en general de no gaire bona qualitat. Amb tot, aquests rendiments són inferiors als que ja s'obtenien en altres zones d'Europa. Extrapolant els càlculs tècnics que els autors fan per aproximar l'extensió mínima per a la subsistència d'una explotació familiar independent en el pla de Mallorca, resulta que (per a una família de 15 a 20 anys de constitució) es precisarien 6 ha. (9 q.).

¹⁹ Alfons MÉNDEZ: *De la vinya a la ramaderia. El canvi en el model agrari menorquí (1708-2006)*, Palma, 2007.

²⁰ MÉNDEZ: *De la vinya a la ramaderia...* Les dues dades més properes pel blat són 2,64 ll./q. de 1743 i 3,75 ll./q. el 1774, mentre que el vi entre 1758 i 1768 es mantenia bastant estable sobre una mitjana de 33 doblers/bota.

preus entre el vi i el blat la major productivitat marginal en aquells moments s'hauria de decantar pel frumentari.²¹ En aquest segon cas, anotem una dada complementària que potser explica la situació: Joan, radicat al Pou Nou no declara cap extensió de vinya, a pesar de que dita zona en aquell temps ja era territori de vinya mallola i vella (44000 ceps segons el manifest de béns de 1752), mentre que Benet, a Biniancollet, sí que en posseeix, tant a la finca matriu com en altres localitzacions, essent a més algunes de vinya nova en els primers manifestes vistos i per tant probablement productives ja en els anys seixanta. No obstant això, hi cap una altra possibilitat: la producció cerealística entre 1754 i 1757 havia estat superior a l'habitual. En el quadre 4 fem el supòsit que el rendiment mitjà fos de 5:1, cosa que s'avé més amb la qualitat de sòl del terme. Observem que en un i altre subperíode el producte augmenta per sobre la mitjana, en el primer quasi el 18% i en el segon un 2%. Si a això s'afegeix uns preus del blat més favorables en el segon tram i/o els possibles fruits del raïm ja productiu, el resultat s'avindria amb l'increment patrimonial del senyor de Biniancollet. El fet que Joan, a Es Pou Nou, obtingui un saldo negatiu els mateixos anys potser respon a una qüestió d'economies d'escala –subvertible en principi per disposar de major proporció de factor treball, com més avall es cita– o senzillament per una insuficiència en la superfície de conreu.²² Per últim, també s'obre la possibilitat que la font de les rendes sigui l'especulació sobre capital immoble. En el cas del senyor de Biniancollet, observem l'afegit d'una vinya en el manifest de 1753 i la baixa el 1768 de les cases a Maó i de la meitat d'una vinya a Lluçmaçanes. Potser es relacionen les dues darreres operacions amb l'increment en els cabals declarats enmig d'una dinàmica agrícola desfavorable, un auxili al qual els altres germans no podien acudir. Una darrera conseqüència: l'any 1758, en la possessió de Benet Mercadal hi habitaven 11 homes i 2 dones; Joan Mercadal, acollia 6 homes i 2 dones. La relació entre la superfície cultivable per a una i altra família havia de ser clarament desfavorable a la segona, amb la derivada lògica que la demanda de bracers per al lloc podia ser atesa pels propis parents propers d'Es Pou Nou, per sota o en la frontera de la subsistència familiar sota conreu cerealístic²³, o, tant si mateix, si es decantaven per un agricultura com la vinya, menys necessitada de mà d'obra i compatible temporalment amb el treball extern.

En la perifèria maonesa, el procés de segregació s'accelerà amb més horta i vinya per cobrir la demanda de les guarnicions militars. En la zona, la formació del parcel·lari seguí dos processos cíclics fins entrat el XIX, quan l'obertura de l'economia illenca era molt sensible a les conjuntures internacionals: en èpoques de crisi els llocs grans maldaven la rompuda de terres noves, ampliant l'extensió dels cultius i acollint mà d'obra. Mentre que en períodes de bonança, la demanda de la terra augmentava, pel prestigi social o com a inversió productiva, sota arrendament o mitgeria afavorint la pluriocupació. Així es creaven

²¹ Això és imprecís sense més dades. De fet estem comparant preus de vi i blat, no directament de la verema en brut. És reconegut que la producció de vi a Sant Lluís era de les de més apreciades de l'illa, per tant podria donar-se el cas d'un major preu real per qualitat en el raïm d'aquesta zona, a pesar de l'aforament de preus per les Universitats.

²² Veure la nota anterior en referència al treball de Grau i Tello: "Anàlisi de la producció...". De fet, amb un rendiment de 5:1, la superfície mínima per a l'autosuficiència serà fins i tot superior a les 9 ha. abans apuntades.

²³ En la mateixa enquesta on es declaren el nombre de membres familiars, mentre Benet Mercadal cita que disposa de 62 q. de blat, Joan només ho fa en nombre de 12 q.

noves unitats productives ampliant l'explotació alhora que la segregació.²⁴ Observem, així mateix, que els contractes de mitgeria sovintegen d'ençà de mitjans segle XVIII, la qual cosa es pot relacionar, per una banda, amb el procés inflacionari dels anys quaranta que devaluà la renda del censal i, per altre costat, al fet que permetien ocultar millor la renda al cadastre de les Universitats pel seu caràcter variable. Altres causes lliguen amb el procés d'enriquiment de la burgesia i pagesos benestants, o amb les precaucions dels terratinents cap a fi de segle, en observar les reformes que sobre la tinença de la terra es discutien i que podien suposar un perill pel manteniment de les possessions subemfiteucades.

Entre les avinenteses del període destaca la presència entre 1756 i 1763 dels francesos, que deixaren com a testimoni la fundació del poble de Sant Lluís. El bisbe aprofità, després de seixanta anys, per efectuar una visita pastoral a l'illa, després de la qual els pobladors de la zona sol·licitaren la creació d'una capella com a lloc de culte proper oferint-se els comandaments francesos a tramitar la demanda davant les instàncies superiors.²⁵ Dit i fet, es començà a construir l'església i a planificar la urbanització del poble davant l'interès mostrat per diverses persones per a instal·lar-se als voltants del temple, iniciant-se el 1762 els contractes d'establiment amb el Patrimoni Reial. En el primer any es concediren 54 actes d'infeudació amb la cessió de 302 solars,²⁶ amb un 40%, la meitat dels trasts poc més, en favor de persones foranes acomodades, principalment de Maó. Els habitants del lloc podrien haver cercat d'aconseguir economies d'aglomeració amb la vila, malgrat que el caràcter agrari de la zona es mantindria durant molt de temps i que les zones d'aplec de la tropa no hi distaven gaire. Un nucli urbà –amb certa menestralia– al mateix centre de les casolanes en ple desenvolupament, encara que fos com a lloc de residència per a les filles i algun fill segon i per la reducció dels costos de transacció sobre una reserva de mà d'obra concentrada, sembla una bona oportunitat. Els padrons

²⁴ Tomás VIDAL BENDITO: "Evolución de la agricultura y de la propiedad rural en la isla de Menorca", *Revista de Menorca*, Maó, 1969. Les subdivisions de les explotacions seguirà el seu ritme. Mentre que a Maó al 1713 només hi figuraven 122 possessions, al 1817 consten 150 llocs, 206 estàncies, 349 estàncies de menys de quatre quarteres de sembradura i 186 horts, amb més del 50% de les petites explotacions de Menorca. Cap al 1860, el nombre d'explotacions devia oscil·lar entre les 2.500 i 3.000, amb un nombre de llocs i estàncies (majors a 20 ha.) segons l'Amillament de 552, ocupant 54962 ha. (el 82% del territori). Pel que fa a Sant Lluís i pel que sabem en relació a la mitjana-gran extensió, l'any 1900 el nombre d'explotacions "majors" de la pedania era de 40 (l'1,08% de les 1441 del total a Menorca aquell temps), quan el terme ocupava el 5,5% de l'illa; al 1960, hi havia censades 28 explotacions de 20-50 ha., 11 de 50-100 ha. i 3 de més de 100 ha, o sigui en total 42 explotacions majors de 20 ha. Entenem que les 40 finques denominades majors al 1900 es corresponen amb les 42 finques més grans a 20 ha. del 1960, que estimem ocupaven una extensió d'unes 2.135 ha. (el 57% de la superfície del terme), àrea que en lògica podem entendre era més o menys la mateixa un cop estabilitzat el procés de conversió de mitjana a petita propietat més de cent anys abans.

²⁵ Que s'acceptà, elevant-se a la glòria de Lluís IX, sant i rei de França, d'aquí el nom del poble. Veiem en aquest fet un exemple de confrontament entre noves i velles formes, tot i que pel cas un poc contradictori, senyal de temps de trànsit: la propietat privada que es defensa, per sobre de la comunal o la de caràcter personal, és encara representada pel patrimoni reial. Els propietaris dels contorns on es decidí construir el temple, que empraven els terrenys com a pastura i camins de pas, al·legaren que les terres no eren comunals, però la justícia manà –en arribar la sentència la fàbrica de l'església ja estava en part construïda– que els seus drets eren prescrits en no disposar de tancats. Contrasentit semblant és haver d'acudir encara a formes de "necessitat espiritual", en una operació que sembla molt més que això: seria molt oportú saber qui eren exactament les persones que mostraren tant interès en erigir el temple i el poble.

²⁶ SINTES: *El procés de formació...*: En cap d'aquestes primeres actes hi figura un membre dels Mercadal.

examinats més propers (1818, 1826 i 1833²⁷) mostren una tendència a que segones generacions lentament s'estableixin en el poble alhora que la majoria dels familiars en les diverses branques seguiran a les rodalies. Això es manifesta acompassadament en el temps, d'aquí que en el moment de l'inici de la urbanització no sembla gaire clar que hagués existit aquesta intencionalitat,²⁸ almenys en aquesta família.

Agricultura comercial i expectatives demogràfiques en un entorn canviant

Quan les tropes franceses retornen l'illa als britànics, seguiran les coses més o menys com abans del seu pas. Anys després, Menorca és presa sota la bandera espanyola (1782), insinuant-se ja els símptomes dels canvis que s'apropaven.²⁹ S'entra de nou en una autarquia agrícola, seguint amb els cíclics episodis de fam, sense la possibilitat de beneficiar-se de la presència de les esquadres estrangeres i de l'activitat mercantil o corsària sota bandera britànica. Amb tot, el vi anava guanyant posicions, quasi bé el monocultiu exportador, i l'activitat en les drassanes que els britànics havien instal·lat en el port maonès en temps de Kane, gaudiria d'una època de bonança entre 1787 i 1797 sota govern espanyol. Quant a la vinicultura, precisament Sant Lluís era una de les màximes zones productores. De la recaptació del *delme i mig*,³⁰ ja a inicis del XIX, podrem veure aquesta

²⁷ Les dades que emprem per a l'any 1826 són el resultat de condensar i regularitzar els padrons de 1826 i 1827 que mostraven tant omissions entre si com duplicacions, i per a l'any 1833, els de 1832 i 1833 amb idèntiques deficiències. Els problemes no han estat pocs, ja que fins ben avançat el segle és usual que només aparegui el primer cognom. Amb tot, hem pogut reconstruir quasi tres quartes parts de les filiacions, sigui a través dels ascendents o perquè en censos més moderns si que hi apareix el segon cognom. Així i tot hi ha un marge d'error, donada la repetició dels llinatges en els habitants de la zona. Al 1760, de 288 persones censades i repartides en 22 cognoms, els 12 primers abasten el 90% del total, destacant els Pons i els Sintes amb 56 i 43 membres respectivament. Els Mercadal, en nombre de 12, es trobaven en novè lloc per quantitat. El canvi en la proporció sobre el cens del 1818 sembla evidentment a l'alça.

²⁸ L'any 1818, quan la contrada s'acostava als 2000 habitants, els acasats amb algun cognom Mercadal eren 206 (vegeu quadre 11 amb les proporcions). Al poble només hi vivien 32 de les 206 persones (12 homes i 20 dones, en 6 famílies), de les quals únicament 1 home duia el llinatge Mercadal per pare, però 7 de segon, i quant a les dones, respectivament, 7 i 11. Mirant només els adults, de les 6 llars només una té el pare de família Mercadal, per part paterna, una altra és formada per una vídua Mercadal, i les altres quatre corresponen a dones també amb primer cognom Mercadal. Al 1826, la tònica és semblant, amb 233 persones (vegeu quadre 11); en el poble, la situació és de només 2 famílies amb 5 homes i 10 dones, en una de les quals el pare és Mercadal i en l'altra la mare, ambdós casos per via paterna. L'any 1833, conformen l'estol 263 membres (quadre 11), dels quals 6 residien en el poble (15 homes i 20 dones), encapçalades per 1 home i 5 dones descendents Mercadal per part de pare.

²⁹ Els drets forals es confirmen com a mercè reial, no com a dret inalterable, es suprimeix la franquícia comercial i l'estanc del tabac, s'imposen duanes, es prohibeix l'extracció de numerari, s'augmenta la fiscalitat, es destrueix el castell de Sant Felip per desguarnir l'illa —on els britànics s'havien gastat més d'un milió de lliures, es restableix la Inquisició i s'envien missioners peninsulars per fer net l'illa d'heretges... El temple a Sant Lluís, del qual sembla la represa de l'obra hagués quedat en un segon pla després de la marxa dels francesos, és consagrat tot just el 1783 a pesar d'estar inacabat.

³⁰ SINTES: *El procés de formació...*: Les dades recollides en el llibre de la Fabrica de l'església durant els anys 1816-1836, amb excepció del període del trienni liberal, destinades a la captació del "delme i mig" indirectament ens serveixen per calcular les collites. En les taules de la font hi figura la quantitat de "delme i mig" i la collita total, que es correspon amb la proporció de 100 unitats sobre 15 de "delme i mig" amb unes poques excepcions. El període del "delme i mig" s'inicià el 1816 quan s'autoritza a la parròquia de Sant Lluís una participació sobre el delmari i finalitzà juntament amb la recaptació dels tributs d'origen eclesiàstic. Aquest suplement als ingressos té la raó de ser en que la parròquia havia estat

especialització i el resultat en l'obtenció de la renda agrària amb dades que decanem en dues parts per fer palès com a partir dels anys vint hi ha un reducció substancial en l'ingrés (quadre 5). Com recullen el preus del blat i l'ordi, aquesta desacceleració obeeix a una deflació en preus. L'any 1818, consten a Sant Lluís segons l'amillament 369 vinyes, ocupant 19166 àrees i amb una producció de 17776 quintars de verema (el 15% de l'illa). Ja a finals del XVIII, Maó produïa més del 40% del vi de l'illa, quasi la meitat realment a Sant Lluís que s'especialitzà prest i força temps en el raïm³¹.

Quan el 1798 retornen els britànics, ara com a invasors en guerra, reeixiran el comerç i el cors, es reprendran les obres de la fortalesa de Sant Felip i la presència de soldats farà revifar l'economia. L'acumulació del capital per la burgesia – en part destinat a l'adquisició de terres com a forma de prestigi social i a despeses sumptuoses- i l'extensió del cultiu a noves terres, provocarà un encariment del preu del sòl que inflarà més els preus dels productes agrícoles, amb un creixement del nombre de bracers sobretot a la zona centreoccidental. El 1802 es lliura definitivament l'illa a Espanya, imposant-se altre cop similars mesures a les preses el 1782; a més, s'entra en guerra al 1804 i els resultats de l'economia s'agreugen per la paralització les drassanes reials i les obres de fortificació, tot tenint en compte ara les dificultats en navegar en cors o en el tràfic comercial amb el nord d'Àfrica. S'aboliren les reformes municipals més modernitzants tornant al sistema estamental, encara que en la realitat els municipis –que seguien havent de mantenir les guarnicions militars- quedaren sota control del governador.³² El pes de les reformes iniciades en el XVIII a Espanya per lluitar contra la crisi financera de l'Estat i la inoperància de les fórmules estamentals i de l'absolutisme s'imposarà³³ sobtadament.

Amb l'aliança d'Espanya i Gran Bretanya contra França, el port maonès entra en la darrera gran època daurada, daurada per a les classes més benestants, car en paral·lel esclata l'anomenada Revolució menorquina (1810) arran dels rumors d'una quinta de soldats de l'illa i l'escassetat de queviures. L'acabament de la guerra napoleònica és el preludi del final del model econòmic generat durant el segle anterior. Poc després, la política proteccionista dictada des de Madrid sota la pressió dels terratinents castellans tallarà les expectatives del comerç blader, que ja patia la deflació europea de preus postbèl·lica i la pujant competència de les farines americanes, cosa que significà un declivi constant de l'activitat marítimo-comercial, l'estancament de l'activitat agrària i ramadera i la decadència pautaada de les drassanes, desembocant en una greu crisi estructural.

erigida tot just el 1807 i acumulava un dèficit en les necessitats financeres per acabar l'obra del temple. El delme total, exceptuant dita porció, el rebia la parròquia matriu, la de Santa Maria de Maó.

³¹ A mitjans de la dècada del 1750, Sant Lluís disposava de la meitat de les 108 quarteres destinades a la vinya en tot el terme de Maó, amb la meitat de l'extensió de vinya nova, i entre 1808 i 1840 encara es sembraren a la zona quasi el 17% dels 1.350.000 de nous peus de tota l'illa, mantenint l'impuls anterior a pesar de la caiguda dels preus.

³² Els britànics havien suprimir en el 1798 les divisions estamentals i els jurats de les Universitats s'havien d'elegir en ordre a la seva riquesa territorial, abolint els privilegis fiscals de la vella noblesa i l'Església encara que el mètode d'insaculació els seguia afavorint, doncs el capital no immobiliari no comptava per al sistema electiu.

³³ De primer moment el rèdit dels censals que a l'illa s'havia mantingut en el 8%, es reduí al 3%, incrementat segurament encara més l'espiral d'emprèstits. Ja no parlem de qüestions ideològiques i culturals, sobretot en les classes més benestants i il·lustrades, davant el centralisme borbònic i la imposició dels decrets de nova planta.

Mentrestant al tombant de segle l'efervescència creixent de Sant Lluís continuava. El quadre 6 destaca l'eclosió demogràfica de la zona,³⁴ amb un pendent demogràfic clarament a l'alça. El quadre 7, referit al període 1806-15, ens permetrà entendre millor el procés³⁵. Sant Lluís presenta les taxes de mortalitat i natalitat menors, prova que recolza com, acompanyant una certa modernitat demogràfica, havia d'existir una alta taxa immigratòria per créixer de tal manera. La taxa de matrimonis és un 20% inferior a la mitjana; si bé la natalitat no decau tant com es comprova del quocient de naixements entre matrimonis. Abandonaven els fills molt tard la casa paterna? Hi havia un elevat contingent d'homes nouvinguts a la recerca de treball? Els padrons municipals no ens informen de les edats de casament, però permeten estimar-les i deduir tendències per l'evolució i comparativa amb estadístiques conegudes³⁶.

Si analitzem el quadre 8 I les dades qu el sustenten observem que en relació a l'any 1818, abans dels 25 anys només un 2,2% dels homes i un 26,1% de les dones (1 home i 10 dones) havien contret matrimoni. L'edat en el matrimoni per al grup estudiat és similar o un poc més tardana que en la mitjana il·lenca, com apunta la SMAM de 25 i 19,6 anys.³⁷ Això no implica una natalitat baixa: l'estimació de natalicis anual es situa entre els 12,5 (presos els filllets menors d'edat de 3 anys en el padró) i els 9 (tenint en compte els menors de 5 anys), cosa que per interpolació es correspon amb una natalitat del 5,2% enfront del 4,1% del quadre 7. Atesa la mida de la mostra i l'alt marge d'error possible en la font és

³⁴ La manca de dades desagregades a l'abast de la zona, ens obliga a fer algun supòsit fins arribat el s. XIX. Treballant sobre el manifest de béns dels anys 1752-58 i 1767-68, hem aproximat aquells deutors que segons les ressenyes tenien el domicili en un indret diferent i aplicat una ocupació de 5,25 hab./llar, obtenint la població estimada de 1754 i 1768, extrapolant aquesta darrera dada a 1785 per conveniències de comparació en la mateixa taxa d'increment observada entre 1754 i 1768. Per extraure la dada de 1716 hem reduït l'estimació del 1754 en el mateix percentatge en que augmentà Sant Felip –zona molt propera a Sant Lluís i que coneixem- entre aquells anys. El cens estimat de 1790 s'ha avaluat aplicant el mateix augment percentual sobre l'estimació de 1785 a l'experimentat pel conjunt de la pagesia de Maó, dada també coneguda entre un i altre any. Per a la població dels altres pobles s'han consultat diverses fonts, fent els ajustaments convenients especialment pel casos dels pobles d'Es Mercadal i Ferreries.

³⁵ S'han deduït els habitants del 1806 a partir dels del cens de 1815 descomptant-ne els naixements i afegint les defuncions. Les xifres obtingues no són exactes, doncs caldria regularitzar la massa migratòria: durant el decenni 1806-15 van néixer a Menorca 13197 persones i en moriren 9160, amb un creixement vegetatiu de 4037; però, entre el 1805 i 1815, la població només va créixer en 1536, per tant unes 3.000 degueren abandonar l'illa en acabar la contesa bèl·lica.

³⁶ Tomás VIDAL; Jaime GOMILA: "Menorca: tres segles d'evolució demogràfica (1570-1870)", *Estudis Baleàrics*, vol.V, 1985, 9-26. Segons el cens de Floridablanca (1786), més de la meitat de les dones menorquines i 40% dels homes es casaven abans del 25 anys. Ara bé, hi havia una diferència radical entre ponent i llevant. Per exemple, a Castell només un 30% de les dones havien pres matrimoni abans d'aquesta edat, i a Maó, que inclou Sant Lluís, el 42%. L'edat d'accés mitjana al matrimoni en les dones era d'uns 22 anys i la dels homes un poc major.

³⁷ L'edat mitjana de casament s'ha estimat mitjançant la *Singulate Mean Age at Marriage (SMAM)*, segons el mètode que es pot consultar a: John HAJNAL: "Age at marriage and proportion marrying", *Population Studies*, VII-2, 1953, 111-136, i que s'implementa a partir de les proporcions de fadrins en cada grup d'edat respecte la proporció de fadrinatge que es considera definitiu entre els 45 i 54 anys. S'ha de dir que el mètode SMAM pot produir resultats més esbiaixats en circumstàncies de canvi demogràfic accelerat, precisament per assumir com a fixa per a tots els trams d'edat la proporció de fadrinatge permanent. Com que aquesta per a l'any 1818 i 1826 és nul·la, juntament amb el fet de que la població és relativament jove, tendirà a proporcionar xifres que avancin l'edat del casament. Si ens fixem en l'edat en la paternitat, estimada per simple diferència entre l'edat mitjana dels pares i fills, s'observa un decalatge que pot apuntar a que la SMAM presentaria el biaix esmentat.

venturós associar-ho a atributs propis del grup que formen els Mercadal, però també podria tot indicar que casessin un poc abans i tinguessin més fills que la resta de llussers, cosa que avalaria el seu creixement numèric. Destaca el pes del contingent masculí i el caràcter jove de la població, ratificant l'apuntat abans.

L'any 1826 l'edat d'accés al matrimoni tendeix a augmentar, mantenint-se el celibat permanent en magnituds nul·les i l'edat estimada en la paternitat i maternitat, així com el major pes dels homes sobre la població, accentuat per un augment relatiu de la xifra dels menors de 16 anys que així mateix provoca una disminució de l'edat mitjana dels elements masculins (tot i que la mitjana global es manté idèntica a 1818). La taxa de natalitat estimada com en l'anterior data és del 4,8%, lleuger retrocés potser vinculat a la diferència entre fillets i filletes observada (15 fillets per 8 filletes menors de 3 anys). Per últim, el cens del 1833, en un moment ja de crisi bastant general, apunta més en la nova direcció. El sexe masculí segueix essent majoria, però ja no d'una forma preminent, havent augmentat la proporció d'adults (la proporció d'infants decreix, alhora que augmenta l'edat mitjana). Per primer cop la intensitat del matrimoni no és universal, amb un celibat permanent encara reduït. La configuració de les freqüències de fadrinatge (una dona i cap home casats abans dels 25 anys) i la SMAM obtinguda confirma un canvi estructural, fent les oportunes reserves metodològiques.³⁸ Això redunda en la natalitat, estimada en el 2,85%. Tot indica que davant la crisi econòmica els mecanismes de reproducció i les estratègies matrimonials comencen a actuar, tot i que en els cas dels natalicis no s'ha de obviar un possible increment en la mortalitat infantil, qüestió que mereix d'aprofundir-s'hi.

Als inicis XVIII l'illa ja presentava unes taxes de mortalitat infantil pròpies d'una demografia avançada, inferior al 250 per mil. Aquestes xifres cal considerar-les avaluant el percentatge de mortalitat infantil (fins a 1 any d'edat) respecte del total de mortalitat, i també respecte de la mortalitat dels pàrvuls, car això permet establir indirectament les causes de les defuncions,³⁹ especialment en aquells temps en què els òbits infantils eren nombrosos. La mortalitat dins els primers dies de vida s'anà reduint en el temps, però en el període 1820-50 es retornà a taxes més pròpies de cent anys enrere quan la mortalitat neonatal s'incrementà, per minvar de nou cap al 1856-1860. Així, la informació extreta del padró, quant a la reduïda natalitat estimada al 1833, podria amagar aquest fet. Tanmateix, també volem posar de manifest la diferent incidència d'aquesta variable entre les zones urbanes i les rurals, i si Sant Lluís pot associar-se més a un o altre model. Ens basarem en la taula del quadre 9, on el poble, en tots els períodes dels que disposem d'informació és la parròquia amb menor mortalitat infantil,⁴⁰ amb uns paràmetres que a més van millorant,

³⁸ En aquest sentit, una primera observació seria el desfasament entre la SMAM i l'edat en la maternitat.

³⁹ Jaïme GOMILA HUGUET: "La mortalidad infantil en Menorca. Siglos XVII-XIX", *Revista de Menorca*, 1985, 2° trimestre, 173-192. La mortalitat neonatal –en el primer mes de vida– està normalment associada a la mortalitat endògena (malformacions, problemes durant el part...) i la post neonatal –entre el segon mes i l'any– a factors externs exògens (condicions alimentàries, d'higiene o malalties infeccioses).

⁴⁰ GOMILA HUGUET: "La mortalidad...": Hem emprat les dades de l'apèndix amb l'evolució de la mortalitat infantil (de menors d'1 any per cada 1000 naixements vius) a Menorca entre 1674-1860, segons els registres parroquials. El procediment que hem seguit s'ha basat en agrupar les xifres per vintennis, de forma que la tabulació resultant correspon així a la mitjana de cada vintenni del global de l'illa, en nombres absoluts, i als números índex de cada població (=parròquia) en relació a dita mitjana real. Les caselles amb caràcters més grans indiquen la millor posició en cadascun dels trams. S'han obviat els

excepte en el darrer tram en el qual s'estanquen. Conclourem que el nivell de vida a la zona era, sols tenint en compte la mortalitat infantil, el major de Menorca, a pesar de la possible incidència de la mortalitat neonatal en la forma abans apuntada que tanmateix s'hauria de relativitzar amb la resta de l'illa. A més, altres zones amb similar mitjà principal de vida presenten uns índex molt més negatius. Amb tot, en el primer terç del XIX es començaven a manifestar certes limitacions a les anteriors bones expectatives.

Pràctiques hereditàries dels Mercadal, casolans al Pou Nou, i altres trets familiars

S'han anotat com funcionaven les estratègies hereditàries dels conreadors propietaris de Sant Lluís, i com, per al cas que fem d'estudi la superfície assolida després de les partició efectuada per Joan Mercadal i Sintes devers 1760, es trobava segurament per sota del límit de la subsistència en un conreu cerealístic. Per mantenir aquest sistema hereditari dins els límits de l'autosuficiència les opcions passarien per trobar un equilibri entre productivitat i nombre de membres de la família dependents de l'explotació. L'altra possibilitat òbviament era canviar l'orientació cap al conreu de productes amb major rendibilitat pecuniària en termes nets, els delmes també hi tenien molt a dir.⁴¹ Acudim al nostre estudi de cas per comprovar, amb les limitacions que representa un sol exemple, si arribats al termini d'aquesta època encara es mantenien els costums institucionals a través del testament de Pere Mercadal i Sintes, fill de Joan Mercadal i Pons (apèndix, nota 3). El primer que es detecta és com totes les terres de conreu deixades en herència són ara ja vinyes o horts, per tant el cultiu cerealístic es devia haver abandonat en els anteriors lustres, confirmant l'especialització vinyatera creixent esmentada, i en certa forma també la impossibilitat de seguir mantenint el monocultiu cerealístic com a conreadors autònoms, com es desprèn de les extensions que es declaren⁴². Quant a la pràctica testamentària, testa en favor de tots els fills, per parts iguals, amb casa i terra⁴³. A la filla li assigna la legítima més el dot nupcial lliurat en el seu moment, i a l'esposa li cedeix l'usdefruit vitalici mentre

registres inicials d'Es Castell, Sant Climent i Es Migjorn, que ens resulten poc fiables a la vista de la progressió en les seves dades posteriors. Encara que en el tram 1781-1800 figuri Ciutadella amb millor rànquing, en realitat si només es tinguessin en compte les dades del 1790 a 1800, Sant Lluís també obtindria la millor posició.

⁴¹ A Menorca s'imposaven delmes –en general obligats a pagar en espècie- sobre cereals, bestiar, verema, hortalisses, llegums, lli i cànem, estant exempts els corresponents a la llana, el formatge i la mantega i els porcs. Com a exemple, en el delme de grans o sobre cereals, el Reial Patrimoni rebia un 6,89% de la collita, el bisbat un 1,15%, el capítol un 1,53% i el rector el 1,15%, sumant un total del 10,72% en total de delme (12 parts sobre 112). En Cavalleries i Alous, la part del bisbe i del capítol catedralici també la rebia el senyor directe. Els percentatges els hem calculat a partir de les proporcions ordinàries de mesura: 1 quartera= 6 barcelles= 36 almuds= 252 setens. Quant a la verema, de cada onze parts dels raïms recollits, se'n repartia una part (2/8 al rector, 3/8 al rei i 3/8 al bisbe). Afegirem que a partir del 1790 i almenys fins 1832, amb algunes excepcions, es practicaven a Sant Lluís captes sobre formatge i blat, com a col·lecta per a la construcció de la parròquia, a més de la particularitat abans comentada del que succeï amb el *delme i mig*.

⁴² Una quartera de vinya eren uns 8000 ceps. Entenem que quan es cita una vinyeta són 4000 ceps, mesura habitual segons escriptures de l'època, o sigui mitja quartera. Quant als horts és difícil suposar res, però pensar que en total el pare va fer tres lots d'una quartera poc més per a cadascun dels fills és versemblant. Això representaria entre 3 i 5 q. d'extensió.

⁴³ I amb cura..." *los vax entregar lo mateix a un que a lo altre, y lo tinch notat en un paper qui queda en mon poder*"

no es casi altre cop. En definitiva, un clar sistema d'herència divisa, acompanyat d'habituals prevencions envers les dones de la casa, que alguns estudis⁴⁴ relacionen, de ser extensiva la seva praxis en societats agràries, amb un potencial decaïment regional. Seria interessant saber si les finques que reparteix són per divisió, en el qual cas els hereus estarien establerts de forma concentrada, o adquirides, fent més probable de veure'n la disgregació. Els padrons⁴⁵ mostren que Joan –nascut devers 1780– apareix el 1826 i el 1833 vivint a Es Consell o Biniancollet,³⁰ casat amb Magdalena (Margarita?) Coll. Pere, nat sobre el 1790 i casat amb Joana Tudury, habita al 1818 a Es Pou Nou, però al 1826 ja apareix a Biniancollet,³²⁴⁶. Benet, nascut el 1793, apareix domiciliat al 1818 a Es Pou Nou i al 1826 a Es Pou Nou,¹⁵, data en què figura casat amb Maria Sintes. Pere i Joan eren veïns, segurament cadascun amb una partició de la propietat del pare, probablement una part de l'original de l'avi, de la que no es pot descartar que també hi pertanyés la casa i terrenys que s'assignaren al germà Benet. I, tal com veiem en el quadre 10, referit a 1826, bona part del veïnatge són parents corroborant les particions entre familiars. Pere Mercadal i Sintes morí als 73 anys, l'any 1826. Fins el 1852 no es procedí a la divisió de l'herència, quan alguns dels fills eren ja difunts (apèndix, nota 4). Com s'hi observa, Pere encara havia ampliat patrimoni entre els anys 1818 i 1826, senyal que la família no es trobava en precarietat.

Deixem problemàtiques mereixedores d'atenció com la distribució espacial de la família extensa, possibles pautes en les aliances matrimonials, l'ordenament per sexe i edat en les llars, el nombre d'integrants, processos d'endogamia social... però l'espai obliga i de més a més, el seu estudi requereix un període més llarg d'observació. En el quadre 11 annexem alguna informació al respecte que hauria de ser contrastada amb padrons posteriors per vigilar-ne l'evolució. Amb tot, farem un breu incís en una temàtica transversal. A la Comptadoria d'Hipoteques trobarem una anotació –ja cap els anys

⁴⁴ Andrés BARRERA GONZÁLEZ: *Casa, herencia y familia en la Cataluña rural*, Madrid, 1990. Seguint a HABBAKUK (1955) les diferències entre les herències de tipus indivís i divís generen efectes divergents a la llarga en relació al creixement demogràfic, la mobilitat de la població, el desenvolupament industrial i l'eficiència agrícola. Un sistema d'herència divisa contribueix a retenir a la terra a tots els membres de la família agrària, estimulando el creixement poblacional i la creació de famílies independents en la zona. Això pot portar a la superpoblació i l'escassetat, generant migracions massives i sobtades, l'abandó de les terres i el daltabaix econòmic i social. Al contrari, el sistema indivís promou la mobilitat geogràfica i ocupacional d'una part de la ruralia, minorant el creixement poblacional reguladament, amb migracions graduals i contínues sense ruptures. D'altra banda, l'herència divisa pot estimular el desenvolupament d'una indústria local dispersa i a petita escala, basada en tallers que empren la força laboral domèstica en pluriactivitat com a complement als ingressos agraris insuficients, a més de provocar la descapitalització de les explotacions agràries conduent a una menor eficiència. L'herència indivisa permetria un desenvolupament regional més concentrat en nuclis urbans, implicant un creixement regional, i de retruc demogràfic, sostingut mentre les explotacions agràries mantindrien el dinamisme i l'eficàcia front al mercat. No recorda això l'organització del secundari basat en els petits tallers industrials, la massiva emigració i la defallida de l'agricultura davant els canvis en la demanda que sobrevindrien?

⁴⁵ Sa germana Magdalena, apareix el 1826 en una de les dues famílies del poble de la nissaga; al 1833 conviu amb el seu espòs Lluís Teixidor, el sogre, vuit fills i filles d'edat de 25 a 4 anys. Treballarien com a bracers a ca els oncles i cosins?

⁴⁶ Es Consell,³² i Biniancollet,³² són la mateixa adreça. En alguns padrons s'anomena únicament Biniancollet, nom de la campanya (divisió administrativa de les zones rurals). De fet, potser Pere l'any 1818 ja vivia en el mateix habitatge, en tant que en dit cens no figura cap Mercadal a Es Consell, excepció del seu germà Joan.

seixanta del XIX– referida a l'esmentat Pere Mercadal i Gornès (apèndix, nota 5), la qual ens recorda els infortunis que podien aparèixer aleatòriament, com sempre, però amb efectes més notables per la manca d'elements de protecció pública i social, en especial per a les dones i les famílies amb pocs recursos. Conclourem fent remembrança de la introducció respecte de la dualitat en les relacions socials, acudint a Terrades⁴⁷ qui assenyala com “el dret dóna una expressió material als sentiments i els exonera de tota mena d'equívoc. Les disposicions legals que posen en evidència afectes no són formalismes, sinó veritables resolucions pràctiques, sentiments amb obres”. Potser, però no deixa de ser significativament contradictori com canvien llavors els sentiments, si veritablement la dimensió jurídic-institucional n'és la seva imatge, vistos en les diferents pràctiques hereditàries cronològicament observades, o coetàniament entre els que empren aquest recurs per mera subsistència, en diríem de tàctica a curt termini, d'aquells que ho fan com a estratègia reproductiva.

Quadres

Quadres 1 i 2: Elaboració pròpia a partir de les fonts testamentàries i els llibres de manifestes de béns.

Quadres 3 i 4: Elaboració pròpia (font: captes per delme, cedides per Guillem Sintès Espasa).

Quadre 5: Elaboració pròpia, a partir de la recaptació pel “delme i mig” (font: Sintès: *El procés de formació...*).

Quadre 6: Elaboració pròpia a partir de diverses fonts (Ramis, A.; Fajarnés; Riudavets).

Quadre 7: Elaboració pròpia a partir de l'estadística de matrimonis de 1806-15 (Ramis, A.).

Quadre 8: Elaboració pròpia (font: padrons de 1818, 1824, 1826, 1827, 1823, 1833: AHM).

Quadre 9: Elaboració pròpia a partir de l'estadística corresponent (font: Gomila: “La mortalidad...”)

Quadre 10: Elaboració pròpia (font: padrons de 1826, 1827: AHM).

Quadre 11: Elaboració pròpia (font: padrons de 1818, 1824, 1826, 1827, 1823, 1833: AHM).

⁴⁷ TERRADES: “*El món històric...*”, 117.

APÈNDIX

1. Els orígens de la nissaga que habitarà a Es Pou Nou

Al 1728 figura com a senyor del domini útil de la possessió de Binialcollet, Benet Mercadal. Aquest tindrà com a mínim quatre fills: Benet, Llorenç, Pere i Joan Mercadal i Pons. L'hereu, Benet Mercadal i Pons seguirà com a senyor de Binialcollet. En el 1747 el seu pare ja devia ésser difunt, doncs el fill ja figura en el manifest d'aquell any com a possessor i almenys fins al 1791 hi seguirà, data en que fa testament. En el manifest del 1798, ja n'és titular Benet Mercadal i Sintes. Llorenç Mercadal i Pons, que identifiquem com l'oncle d'aquest darrer i germà del pare s'estableix a la zona de Biniparrell ja al 1747. Al 1768 ja figura com a declarant l'heretat seva, per tant essent difunt. Un altre germà de Benet i Llorenç, Pere Mercadal i Pons, estén les seves possessions per Binialcollet, Biniparrell i Malbúger, amb cases i vinya. Per últim, Joan Mercadal i Pons, sembla el més jove dels quatre en no aparèixer en les declaracions fins al 1758, habitant ja a Es Pou Nou. Aquesta darrera és la branca familiar que a nosaltres ens interessa, d'aquí que facem referència a la informació sobre un dels seus fills, Benet Mercadal i Sintes, que al 1768 trobem com a manifestador també a Es Pou Nou. Un altre fill de Joan Mercadal, Pere, serà a qui que seguirem el rastre per ser el que viurà en l'habitatge que ens guia. També pel seu interès, detallarem els manifests del fills de Benet Mercadal dels que disposem dades, Benet Mercadal i Sintes, el proper hereu, i Bartomeu Mercadal i Sintes (vegeu el quadre 1).

2. Extracte d'alguns llibres de manifests de la segona meitat del s. XVIII

Benet Mercadal i Pons (senyor del domini útil de Biniancollet)

1743-47 Possessió de Binialcollet de 18 q. de blat (113 ll. i 27 ll. pel blat), unes cases al camí de Gràcia a Maó (8 ll.), una vinya a Lluçmaçanes, sense especificar extensió (11 ll.), una vinya a Binialcollet de 13000 mallols que substitueix a una altra de molt vella (3 ll., deu ser sense la terra). Cens a l'honor Gabriel Carreras de Binimaimut per la meitat de 12 ll. dotals (6 ll.) i cens al seu gendre Onofre Tudurí de Biniatap per la meitat de 25 ll. dotals (12 ll. 10 s.)

1752-53 Per la vinya a Lluçmaçanes manifesta 1 ll. menys, apareix una nova vinya, abans d'en Josep Poli (13 ll. 10 s.). Els cens a l'honor Gabriel Carreras de Binimaimut ha estat redimit, però declara un nou cens a favor del seu fill Benet Mercadal (4 ll.).

1757-58 De la possessió de Binialcollet declara 125 ll., 12 més que abans, i 20 q. de blat per 30 ll., havent-ne afegit 2 q. i 3 ll., per la vinya a Lluçmaçanes manifesta 1 ll. menys, ara només 9 ll. i per la vinya, abans d'en Josep Poli, manifesta 13 ll. 10 s. menys. Apareix un nou vinyot a la garriga de Trepucó (3 ll.). Els cens al seu gendre Onofre Tudurí de Biniatap no apareix, però en figura un altre per la mateixa quantitat, 12 ll. 10 s. com a meitat de 25 ll. dotals en favor d'en Pere Orfila, també gendre. Nou cens a favor del seu fill Bartomeu Mercadal per 9 b. de terra (2 ll.) i altre cens a favor del fill Bartomeu Mercadal per una vinya a Lluçmaçanes (2 ll. 5 s.). Els cens al seu gendre Onofre Tudurí de Biniatap no apareix, però en figura un altre per la mateixa quantitat, 12 ll. 10 s. com a meitat de 25 ll. dotals en favor d'en Pere Orfila, també gendre. Nou cens a favor del seu fill Bartomeu Mercadal per 9 b. de terra (2 ll.) i altre cens a favor del fill Bartomeu Mercadal per una vinya a Lluçmaçanes (2 ll. 5 s.).

1767-68 La possessió de Binialcollet ha augmentat 10 ll. de valor i 10 ll. en blat (sense variar la superfície de 20 q.). No apareixen les cases a Maó, la vinya a Lluçmaçanes apareix per meitat, amb 7000 mallols, amb 4 ll. 15 s. menys, 3 q. de terra de sembradura a Biniarroca amb un vinyot de 4000 mallols (8 ll.), un campet a Biniarroca de 2 b. (15 s.), un campet a Biniarroca de 3 b. (1 ll.) i un cens que rep sobre els béns de Miquel Tudurí de Trebalúger (24 ll.). No apareix el cens a favor del gendre Pere Orfila. El censos a favor del seu fill Bartomeu Mercadal han disminuït de 4 ll. 5 s. a 3 ll. 8 s. 4 d. Nous censals a favor d'Antoni Tudurí de

Trebalúger per la meitat de 25 ll. dotals (12 ll. 10s.), a favor del seu fill Llorenç Mercadal per una taula de vinya (1 ll. 8s.) i a favor del seu fill Josep Mercadal (10 ll.).

Llorenç Mercadal, fill d'en Benet de Binialcollet.

1743-47 Vinya a Biniparrell de 6000 mallols (10 ll.), cens sobre cases de Pau Font al camí de Gràcia (5 ll.).

1752-53 No hi ha variació.

1757-58 El seu patrimoni ha augmentat en un cens per unes cases al carrer de Gràcia, abans d'en Josep Hernández (9 ll.). Afegix una vinya abans de l'heretat d'Antoni Tudurí a Biniparrell (12 ll.) i una altra vinya abans d'en Josep Marina (5 ll.).

1767-68 Ara ja a nom de l'Heretat d'en Llorenç Mercadal de Binialcollet. Apareix una vinya a Bentalfa, l'anteriorment assenyalada com d'en Josep Marina?, una nova vinya a Lluçmaçanes de 2000 mallols (7 ll. 10 s.), un vinyot abans d'en Cristòfol Tudurí (4 ll. 15 s.), un cens sobre Antoni Pons d'Algarroví (5 ll. 10s.). Figura un cens al Rvt. Gabriel Mercadal prevere pel seu títol de 50 ll.

Pere Mercadal, fill d'en Benet

1743-47 Una casa i terra de sembradura de 15 b. a Binialcollet (9 ll.), una vinya a Biniparrell de 5000 mallols (10 ll.), una vinya a Malbúger de 4000 mallols (7 ll.). Cens a favor del seu cunyat Gabriel Cardona de Binimaimut per la meitat de 5 ll. dotals (2 ll. 10 s.).

1752-53 Per la vinya a Biniparrell de 5000 mallols manifesta 1 ll. menys, per la vinya a Malbúger de 4000 mallols manifesta 10 s. menys. El cens a favor del seu cunyat Gabriel Cardona

1752-54 ha estat anul·lat.

1757-58 Sense variació.

1767-68 Per la vinya a Malbúger amb 4000 mallols manifesta 10 s. menys. Apareix una casa baixa a l'esplanada (7 ll.). Censos per la casa a Joan Tudurí (6 ll.) i per la vinya de Biniparrell a la Ctat. de Preveres de Maó (8 ll.). Censos per la casa a Joan Tudurí (6 ll.) i per la vinya de Biniparrell a la Ctat. de Preveres de Maó (8 ll.).

Joan Mercadal i Pons, fill d'en Benet al Pou Nou

1757-58 Unes cases i 1 q. de terra de sembradura (6 ll.) més 5 b. de terra de sembradura al Pou Nou (2 ll.). Cens que rep sobre l'heretat d'en Joan Pons, fill de Llorenç (6 ll.).

1767-68 Manifesta per les cases i terra de sembradura, més 6 s., pel tros de terra al Pou Nou declara 8 s. menys i no hi figura el cens sobre l'heretat d'en Joan Pons, fill de Llorenç.

Benet Mercadal i Sintes, fill d'en Joan des Pou Nou

1767-68 2 hortets de 3 a. de sembradura al Pou Nou amb una caseta (3 ll.).

1798 Unes cases i hortets al Pou Nou amb 1000 ceps plantats (4 ll. 10s.) i unes altres cases amb hortets a Ses Barraques abans d'en Joan Supenya (4 ll.).

Benet Mercadal i Sintes, fill d'en Benet de Binialcollet

1757-58 Cens que rep del seu pare (4 ll.), cens per la meitat de 25 ll. dotals sobre el seu sogre Antoni Vidal de Trebalúger (12 ll. 10 s.).

1767-68 No figura el cens per la meitat de 25 ll. dotals sobre el seu sogre Antoni Vidal. Nova mallola a Binialcollet de 5000 mallols (8 ll.).

1798 Possessió de Binialcollet (190 ll.), vinya vella a la possessió de 6000 ceps (5 ll.), una altra vinya a la possessió de 5000 ceps (6 ll.), cases a Rafeletó amb 3 q. 4 b. de terra (12 ll. 10 s.), vinya vella a Rafeletó de 7000 ceps (7 ll.), cases al Consell amb 1 q. 3 b. de terra (6 ll.), vinya vella al Consell de 3000 ceps (2 ll. 10 s.); campet 1 b. junt amb una vinyeta de 1000 ceps (2 ll.) i una casa al c/ de Sant Bartomeu (7 ll.). Cens a favor del seu fill Francesc Mercadal 18 ll.; cens a la Ctat. de preveres per la vinya de Rafeletó 4 ll.; censos al Reial Patrimoni 2 s. 6 d. i cens al seu fill Joan 12 ll.

Bartomeu Mercadal i Sintes, fill d'en Benet de Binialcollet

1757-58 Cens que rep del seu pare (2 ll.), una taula de vinya a Lluçmaçanes (2 ll. 5 s.).

1767-68 El cens que rep per una taula de vinya a Lluçmaçanes ha disminuït fins a 1 ll. 8 s. 4 d.

1798 Trobem un altre Bartomeu Mercadal i Sintes, amb unes cases amb 3 b. de terra a Biniancollet (6 ll.), 1 q. 3b. de terra a Trebalúger (4 ll. 10 s.), 2 campets a Biniarroca de 8 b. 2 a. (4 ll. 10 s.), una vinya de 2300 ceps a Biniarroca amb un tros de terra de 1 a. (2 ll. 10 s.), vinya vella de 7000 ceps... i un cens a favor del R.P. per 1 s., però no podem justificar si es tracta del mateix.

3. Testament de Pere Mercadal i Sintes

Dia 20 de septembre de 1818

En nom de nostre señor y com sia cosa certa y por tanto jo Pere Mercadal de edat de 65 anys, fill legítim y natural de Juan y de Marianna Sintes, cònjuges difunts habit[adors] en el Pou Nou del Districte de S'LLUÍS, [...] en Mahó. Estant sa per la gràcia de Deu de cos y enteniment & volent dispondre y [...] mon testament & en que deguda [...] manumissors [...] & a Maria Gornès, y a Juan, Pere y Benet Mercadal, ma muller y fills [...] com & de quan prego.

Eprimerament y ans de dotar cosas encoman la mia ànima a Nre. Señor elegint sepultura en la Iglesia de S'LLUÍS al vas (?) comú. Prench de mos béns dotze lliuras de moneda de Mca. una volta tantum (?), de les quals vull sian satisfets tots los gastos de mon enterro com son funerària, i coneguda de mos manumidisors, misa cantada in die obitus corpore[...] si serà possible y si no lo endemà, Dret[s] Parroquias y lo damés acostumat; y si y si pagat lo referit sobràs alguna cosa lo invertiran en misas rezadas a coneguda de mos manumissors y ab la cantitat (?) d'ells ben vista.

[...] institucionex & dexo y llego a Magdalena Mercadal muller de Lluís Teixidor filla mia comuna a mi y a la precitada muller mia per cumpliment de tots sos drets tant de Pare com de mare comprés dot llegítima, suplement de ella vel (?) alias, dotze lliuras moneda de Mca. una volta tantum (?), ab las quals y lo que ly doní en dot en ocasió de son matrimoni, hereva mia particular la fas i institueich, y en cas de premoriència a sos infants nets meus in stirpe & cuyas 12 L no se ly entregaran per mos hereus fins que firmarà la apocha de estar enterament satisfeta de tots sos drets.

(nota al marge: Pagadas)

En tots los altres però béns meus fas e institueich hereva mia usufructuaria la predita Maria Gornès mia muller, mentres viurà amb vida vidual casta y sens marit alliberantla de la [...]pció de [...]. Y en cas de veurès ab necesidat tant per raó de malaltia com altre[...] ly dono facultat de encarregarze sobre de mos béns fins a sinquant[a] lliuras firmant los pagus necessaris. Propietaris però hereus meus fas e institueich a Juan, Pere y Benet Mercadal mos fills llegítims y naturals comuns a mi y a dita mia esposa en iguals parts, substituintlos entre si de uns ab altres morint sens infants, o ab infants y estos sens altres, y expirant esta condició cada qual de la sua part podrà dispondre a sas voluntats. I per que entre de mos fills seg[ue]squia la fraternal y bona [h]armonia y se evitian dificultat entre de ells y de los seus, pas a dividirlos la nua h[erència] en lo modo siguent: A mon fill Juan ly aseñalo per la sua part; la casa q[u]e actualment habita ab los tres hortets contiguos a ellas y la viñeta de devant ditas casas. A mon fill Pere, ly aseñalo la casa q[u]e ell habitat juntament ab lo hort de horts contiguos a ditas casas y la viñeta q[u]e aya [hi ha] a ponent de ellas; y a mon fill Benet ly aseñalo per la sua part, las casas q[u]e yo habito actualment juntament ab lo hort de devant a part lo altre hort qui confronta ab lo pou y la viñeta que aya [hi ha] a llebex de ditas casa ab lo empriu en el pou pagant ell y los seus los gastos q[u]e he acostumat pagar fins avuy per ajudar a conservar lo ormetx de dit pou. En tot lo damés que ay [hi] puga quedar despues de la mia mort y la de ma muller tant de heretat, mobles robas, com altrament

se lo partin igualment suposat que quant los col·loquí en matrimoni ya los vatx entregar lo mateix a un que a lo altre, y lo tinch notat en un paper qui queda en mon poder.

Aquest és mon últim testament & cessant (?). El qual ponch fet y firmat en Mahó de Menorca [...] supra. [...] de mi Pere Mercadal testador predit qui el [...] mon testament [...], aprobo, rattifico y confirmo.

(nota al marge: obit [...] dia 3º may 1826)

Testimonis cridats coneguts y prezents per boca del testador foran: Pere Todori; Diego Gornès de Juan; Francesch Carreras de Pere; Antoni Pons de Antoni; Juan Pons de Juan; Tomàs Sintes de Tomàs, Martí Seguí de Bernat, y Francesch Orfila de Bernat. En el districte de S^tLluís habit[adors], e yo Juan Seguí Notari qui [signo]

4. Escritura de divisió de l'herència de Pere Mercadal i Sintes

Escritura Pública a Pedro Mercadal i Sintes por división de su herencia entre sus hijos Pedro, Tecla y los hijos de Benito Mercadal y Gornés.

En Mahó de Menorca als vint y sis setembre de mil vuit cents cincuenta y dos devant de mi el infraescrit Notari Publich del Regne y los testimonis que se anomenaran, comparagueren 1º Pere Mercadal y Gornès habitador en el Pou Nou del districte de Sant Lluís –2ª Tecla Mercadal y Coll, ab aprovació de son marit Pere Sintes present a este acte vesins un y altre del Pou Nou, hereva que es aquella ab intestato de son difunt pare Juan Mercadal y Gornès: - 3º Las herevas ab intestato de Benet Mercadal y Gornès qui lo son las suas fillas Maria, Juana, Magdalena, Francisca y Margalida Mercadal y Sintes, la primera consorte del Josep Olives present en este acte, y la tercera consorte de Juan Pons, present també a este acte, habitadoras a [...] la primera y son marti en Biniparrell del districte de Sant Lluís, la tercera y son marit en esta ciutat de Mahó y las damés, qui son solteras, en el Pou Nou del expresat districte de Sant Lluís: Y digueren: que Pere Mercadal i Sintes pare i avi respectiu [...] testament que ordenà en poder del Notari D. Juan Seguí y Vidal als vint de setembre de mil vuit cents y devuit, ab el cual muri als tres maig de mil vuitcents vint i sis, instituí per hereus propietaris a los memorals Pere, Juan y Benet Mercadal y Gornès sos fills asseñalant a cada un las propiedats que son de veure en son citat testament y ordenant que las que no señalara se las repartiran los hereus per igual. En este últim cas se encuentran una viña de quatre mil ceps situada en el Consell del districte de Sant Lluís y una casa en el Pou Nou ab dos hortets contiguos cosa de un almut sembradura. Y desitjant cada part [...] per si propia lo que ditas duas fincas los correspon han acordat la divisió y concordia que expresan los articles siguents.

Primerament han acordat, pactat y convingut que el indicat Pere Mercadal y Gornès prengui y tengui com en efecte ha pres y té a la sua part lo siguent: la casa del Pou Nou ab los dos hortets contiguos y ab son pati, caminet, empriu al pou vell del Pou Nou y damés anexidats y dependencias, confrontant ab casa y hort de Cristòfol Cardona, ab viña de Pere Pons ab hortet de Bernat Pons y ab camí senderé.

2º Ygualment han acordat pactat pactat (sic) y convingut que la antedita Tecla Mercadal y Coll tengui com en efecte ha pres y té a la sua part una viñeta de dos mil ceps o sia mitat de la viña de quatre mil ceps que el difunt comú pare y avi respectiu posehia en el Consell, confrontant dita viñeta ab viña de Bernat Seguí, ab altre de Mne. Pere Cardona, ab camí real y ab la viñeta que se señalarà a los hereus de Benet Mercadal.

3º Ygualment han acordat pactat y convingut que los hereus de Benet Mercadal y Gornès o sian las germanas Maria, Juana, Magdalena, Francisca y Margalida Mercadal y Sintes tenguin com en efecte han pres y tenen a la sua part la altre viñeta del Consell o sia la altre mitat de la viña de quatre mil ceps que posehia el comú pare y avi respectiu confrontant dita viñeta, qui es de dos mil ceps, ab viña de Juan Pons, ab viña de Pere Cardona, ab camí real y ab la viñeta señalada a Tecla Mercadal.

4º Declaran las indicadas Tecla Mercadal y herevas de Benet Mercadal haver rebut del dit son oncle Pere Mercadal dotze lliuras menorquinas, és a dir sis lliuras cada part pel el major valor de la casa que ly ha correspost de qual censal (?) firman la corresponent carta de pago ab renúncia de la escapció de pecunia non numerata y del termini señalat per intentarlo.

5º Declaran tots los comparaxents que totas las robas, efectes, diners y demás béns mobles corresponents a la heretat de sn pare y avi respectiu Pere Mercadal i Sintes (cuyo importe comprén el valor de las fincas divididas mediant esta escritura aseguran no alcanza la suma de cuatro centes lliuras) foren dividits y repartits a son degut temps prenint cada un la sua corresponent porció de manera que una part res té que reclamar contra la altre per rahó de la heretat de dot de son pare i avi ni per rahó de la de Maria Gornès difunta mare y avia respectiva: però si en lo successiu aparexen altres béns espectants a ditas heretats se los partiran per igual y de la mateixa manera pagaran los (...) y carrechs que en lo successiu se descubresquin.

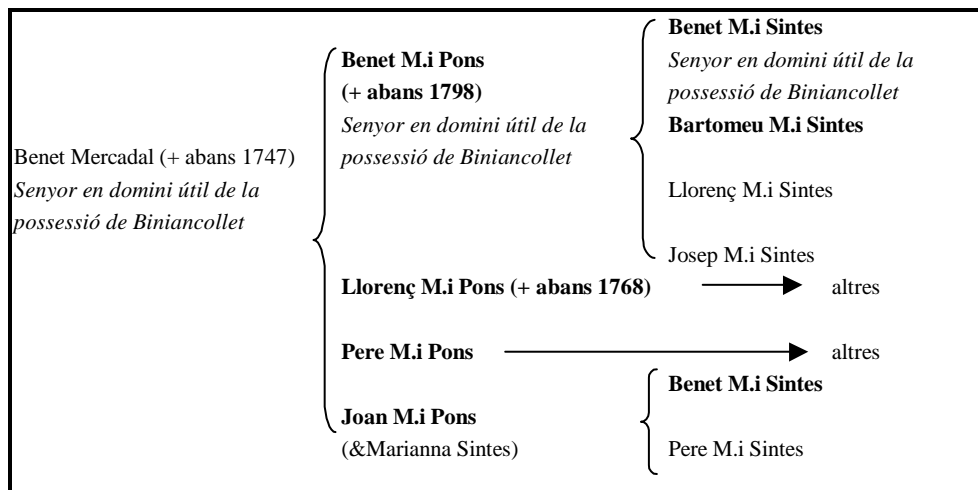
La cual divisió y concordia otorgan de modo millor que en dret hague lloch: declaran que no n'ey ha en ella (...) ni engañ: se fan donació recíproca de lo que una part puga tenir més que la altre: declaran que (...) desde temps en pres ús de lo que a cada cual ha (...): prometen estarne mútuament de (...): y obligan a la observància de esta escritura y recíproca indemnizació de perjudicis en cas de contravenció tots són béns mobles e inmuebles presents y veniders, ab sumisió a las corresponents justicias par a que son compliment los (...) com para sentència definitiva en judicat pasada renunciand las lleis de son favor.

Axí lo otorgan tots de mi coneguts don fe y lo aprovaren los memorats Josep Olives y Juan Pons ab cuials també don fe i conesc: quedaren advertits que dins vuyt dias esta escritura ha de ser registrada en hipotecas: y lo firmà unicament Josep Olives però los demás qui digueren no saberlo fero el testimoni Pere Orfila qui junt ab Bartomeu Camps ambdos de este vecindari axí lo feren de este acte don fe (.../...).

5. Anotació del fiançament de Pere Mercadal i Gornès en favor de la seva filla Joana

.../... consta: Que Pedro Mercadal y Gornès hijo de Pedro y de María, de estado casado, de edad de setenta y dos años labrador y propietario residente en el Consey Distrito de San Luis se constituyó fiador y abonador de su hija Juana Mercadal y Tudurí, viuda de Antonio Pons y Seguí para el cargo de tutora y a su tiempo curadora de Juan Pons y Mercadal, nieta o hija respectiva que le fue conferida por dicho Juzgado con auto de veinte y siete de febrero último [és l'any 1862], el cual con audiencia fiscal señaló la cantidad de mil doscientos reales por el importe del afianzamiento y prometió que dicha Juana Mercadal y Tudurí se conducirà bien y fehaciente en el desempeño del citado cargo sin despacho ni malversación; y en caso contrario pagará y resarcirá cuantos perjuicios y daños irrogare por su culpa o negligencia a dicha menor o a sus bienes; y en su defecto lo hará al propio fiador; el cual a las responsabilidades del afianzamiento gravó todos sus bienes y en especial constituyó hipoteca sobre una casa sita en el Consey nº32, Distrito de San Luis; lindante con el viñot de Francisco Carreras, con tierras de Antonio Mercadal y con otra de Tecla Mercadal, la que está libre de todo gravame, siendo su actual valor de más de mil trescientos reales...

QUADRES

Quadre 1.- Genealogia dels Mercadal de Biniancollet i de la branca a Es Pou Nou (estudi de cas). En negreta els citats en l'extracte dels manifestes de béns (apèndix, nota 2).

	CÀRRECS		DESCÀRRECS		CABALS	
		Variació		Variació	DECLARATS	Variació
Benet M.i Pons						
1743-47	162 ll.		18 ll.10s.		1793 ll.15s.	
1752-53	174 ll.10s.	+12 ll.10s.	16 ll.10s.	-2 ll.	1975 ll.10s.	+181 ll.5s.
1757-58	188 ll.	+6 ll.15s.	20 ll.15s.	+4 ll.5s.	2090 ll.12s.6d.	+115 ll.12s.6d.
1767-68	229 ll.	+31 ll.	34 ll.	+13 ll.5s.	2437 ll.10s.	+346 ll.18s.
Llorenç M.i Pons (o la seva Heretat el 1767-68)						
1743-47	15 ll.				187 ll.10s.	
1752-53	15 ll.				187 ll.10s.	
1757-58	41 ll.	+26 ll.			512 ll.10s-	+325 ll.
1767-68	57 ll.15s.	+16 ll.15s.	50 ll.	+50 ll.	25 ll.9s.	-487 ll.1s.
Pere M.i Pons						
1743-47	26 ll.		2 ll.10s.		293 ll.15s.	
1752-53	24 ll.10s.	-1 ll.10s.	0 ll.	-2 ll.10s.	306 ll.5s.	+12 ll.10s.
1757-58	24 ll.10s.		0 ll.		306 ll.15s.	+10 s.
1767-68	31 ll.	+6 ll.10s.	14 ll.	+14 ll.	212 ll.	-94 ll.15s.
Joan M.i Pons						
1757-58	14 ll.				175 ll.	
1767-68	7 ll.12s.	-6 ll.8s.			95 ll.	-80 ll.

Quadre 2.- Variació patrimonial segons el manifest de béns (1743-68) de la generació Mercadal i Pons

Any	Blat	Ordi	Total	s/25 q.	Var.s/Mitj.	Any	Blat	Ordi	Total	s/25 q.	Var.s/Mitj.
1744	120	40	160	6.4	16.1%	1761	67	26	93	3.7	-32.5%
1754	149	37	186	7.4	35.0%	1762	158	27	185	7.4	34.3%
1755	154	17	171	6.8	24.1%	1764	135	27	162	6.5	17.6%
1756	109	?	109	4.4	-20.9%	1765	63	17	80	3.2	-41.9%
1757	100	22	122	4.9	-11.4%	1766	125	17	142	5.7	3.1%
1754-57	128	25	147	5.9	6.7%	1767	104	21	125	5.0	-9.3%
Mitj.	Blat	Ordi	Total	s/25 q.		1768	86	20	106	4.2	-23.1%
1744-69	115	23	138	5.5		1761-68	105	22	128	5.1	-7.4%
						1769	121	29	150	6.0	8.9%

Quadre 3.- Producció en cereal (quarteres) al lloc de Biniancollet (anys 1744-1769).

Comparativa sobre rendiment observat 5,5:1

Any	Blat	Ordi	Total	s/25 q.	Var.s/Mitj.	Any	Blat	Ordi	Total	s/25 q.	Var.s/Mitj.
1744	120	40	160	6.4	28.0%	1761	67	26	93	3.7	-25.6%
1754	149	37	186	7.4	48.8%	1762	158	27	185	7.4	48.0%
1755	154	17	171	6.8	36.8%	1764	135	27	162	6.5	29.6%
1756	109	?	109	4.4	-12.8%	1765	63	17	80	3.2	-36.0%
1757	100	22	122	4.9	-2.4%	1766	125	17	142	5.7	13.6%
1754-57	128	25	147	5.9	17.6%	1767	104	21	125	5.0	0.0%
	Rendiment	Total	s/25 q.			1768	86	20	106	4.2	-15.2%
	estimat	125	5.0			1761-68	105	22	128	5.1	2.1%
						1769	121	29	150	6.0	20.0%

Quadre 4.- Producció en cereal (quarteres) al lloc de Biniancollet (anys 1744-1769).

Comparativa sobre rendiment estimat 5:1.

Any	Collita		Ingressos (lliures)				Total
	Blat (q.)	Ordi (q.)	Blat	Ordi	Verdura/tabac	Verema	
1816	8922	1390	58409	3753	1290	16350	79802
1817	1772	703	17188	3162	1125	7526	29001
1818	1757	993	11403	2060	1136	11994	26593
1819	2750	1971	14850	3153	888	10545	29435
1820	6417	321	34704	4197	540	9019	48459
Mitjana	4324	1076	27311	3265	996	11087	42658
Preu mitjà	6L,6s	3L,0s					
1824	4003	1742	20212	3135	760	5000	29107
1825	2108	963	10051	1732	409	4595	16786
1826	8174	1833	39699	4400	600	2920	47619
1827	5729	1131	28139	2543	1000	3893	35574
Mitjana	5003	1417	24525	2953	692	4102	32272
Preu mitjà	4L,18s	2L,1s					

Quadre 5.- L'ingrés agrícola a Sant Lluís calculat a través del "delme i mig".

Any	MAÓ sense		MENORCA		ES MERCADAL					
	MENORCA	% Var.	ST.LLUÍS	% Var.	sense MAÓ	% Var.	FERRERIES	% Var.	SANT LLUIS	% Var.
1716	16046		5931		9705		1957		410	
1754	22184	38.3	10800	82.1	10649	9.7	2165	10.6	735	79.3
1785	26781	20.7	12676	17.4	12935	21.5	2417	11.6	1170	59.2
1790	32143	20.0	14756	16.4	15802	22.2	2929	21.2	1585	35.5
1815	33082	2.9	15383	4.2	15722	-0.5	2629	-10.2	1977	24.7

Quadre 6.- Evolució demogràfica període 1716-1815.

Població	1815	natalicis	defuncions	1806*	% TAXA MITJANA DECENNI		
					Natalitat	Mortalitat	Matrimonis
MAO	12223	4546	3408	11085	4,10	3,07	1,09
ES CASTELL	3160	1172	603	2591	4,52	2,33	0,98
SANT LLUIS	1977	677	358	1658	4,08	2,16	0,81
ALAIOR	4971	2124	1551	4398	4,83	3,53	0,90
ES MERCADAL	1634	708	637	1563	4,53	4,08	1,04
FERRERIES	985	482	447	950	5,07	4,71	1,34
ES MIGJORN	931	442	273	762	5,80	3,58	1,19
CIUTADELLA	7201	3046	1883	6038	5,04	3,12	0,93
TOTAL	33082	13197	9160	29045	4,54	3,15	1,01

Quadre 7.- Natalitat, mortalitat i matrimonis (decenni 1806-1815).

	PADRO DEL 1818						PADRO DEL 1826						PADRO DEL 1833						
	H	s/H	D	s/D	T	s/Total	H	s/H	D	s/D	T	s/Total	H	s/H	D	s/D	T	s/Total	
<16 anys	49	45.4%	45	45.9%	94	45.6%	69	54.8%	41	38.3%	110	47.2%	47	34.8%	47	36.7%	94	35.7%	
FADRINS	15	13.9%	9	9.2%	24	11.7%	16	12.7%	18	16.8%	34	14.6%	40	29.6%	33	25.8%	73	27.8%	
CASATS	40	37.0%	40	40.8%	80	38.8%	39	31.0%	39	36.4%	78	33.5%	44	32.6%	42	32.8%	86	32.7%	
VIDUS	4	3.7%	4	4.1%	8	3.9%	2	1.6%	9	8.4%	11	4.7%	4	3.0%	6	4.7%	10	3.8%	
	108	100.0%	98	100.0%	206	100.0%	126	100.0%	107	100.0%	233	100.0%	135	100.0%	128	100.0%	263	100.0%	
%Sexes i edat mitjana	52.4%	25.1	47.6%	22.6	100.0%	23.9	54.1%	21.4	45.9%	24.7	100.0%	23.9	51.3%	27.2	48.7%	25.7	100.0%	26.5	
% Celibat permanent	0.0%			0.0%			0.0%			0.0%			12.5%			7.1%			
Intensitat matrimonis	100.0%			100.0%			100.0%			100.0%			87.5%			92.9%			
Edat mitj.fills<16anys	6.4						6.7						7.8						
	HOMES		DONES			HOMES		DONES			HOMES		DONES						
	[1]	[2]	[3]	[1]	[2]	[3]	[1]	[2]	[3]	[1]	[2]	[3]	[1]	[2]	[3]	[1]	[2]	[3]	
	36.6			29.0			36.4			29.1			38.5			31.2			
		30.2			22.6			29.7			22.4			30.7			23.4		
			25.0			19.6			28.5			21.1			28.3			27.4	
	[1] Edat mitjana casats o vidus amb fills menors de 16 anys l'any de referència																		
	[2] Edat mitjana estimada casats o vidus amb fills menors de 16 anys l'any de referència al moment de la paternitat/maternitat per diferència entre [1] i l'edat mitjana dels fills menors a 16 anys																		
	[3] Edat mitjana estimada al matrimoni (SMAM)																		

Quadre 8.- Edats en el matrimoni i altres variables sociodemogràfiques (els Mercadal, anys 1818, 1826, 1833).

PERIODE	CI	MA	EC	SL	SC	AL	EM	FO	SJ	FE	MG	MEN
1674-1700	84,7					89,4	100,1			125,4		249,0
1701-1720	93,1					87,2	135,9			106,3		268,5
1721-1740	92,5		74,7			109,1	131,5			130,4		225,5
1741-1760	78,3	91,1	105,1			106,3	124,6					223,5
1761-1780	80,1	95,0	90,5			114,3	220,1				56,6	221,0
1781-1800	88,1	91,6	93,6	89,6		117,8	152,0				120,5	202,0
1801-1820	98,9	90,0	96,6	85,8		114,2	169,3	118,2	91,6		116,5	160,5
1821-1840	90,2	93,4	76,1	64,1		104,9	209,8	98,4	121,0	174,5	106,8	158,0
1841-1860	96,3	95,8	78,2	65,4	46,9	97,2	157,4	85,3	139,4	136,3	124,4	162,0

CI: Ciutadella / MA: Maó / EC: Es Castell / SL: Sant Lluís / SC: Sant Climent / AL: Alaior / EM: Es Mercadal
FO: Fornells / SJ: St.Joan dels Horts / FE: Ferreries / MG: Es Migjorn Gran / MEN: Total Menorca

Quadre 9.- Mortalitat infantil a Menorca (valors absoluts, tants per mil naixaments) i en els distins pobles (nombres índex referits a la mitjana), vintennis (1674-1860).

CAP DE FAMILIA	ESPOSA			CASA ON HABITEN		
Pere	Orfila	Carreras	Margarita	MERCADAL		Biniancollet,1
Antoni	MERCADAL		Caterina	Pons		Biniancollet,2
Joana	Pons		<i>(vídua, els fills duen el primer llinatge MERCADAL)</i>			Biniancollet,3
Miquel	MERCADAL	Pons	Joana	Orfila	Olives	Biniancollet,4
Antoni	MERCADAL	Tudurí	Caterina	Pons		Biniancollet,5
Pere	Pons	Cardona	Maria	MERCADAL	Vidal	Biniancollet,14
Joan	MERCADAL	Gornès	Margarita	Coll	Orfila	Biniancollet,30
Benet	MERCADAL	Portella	Caterina	Coll	Orfila	Biniancollet,31
Pere	MERCADAL	Gornès	Joana	Tudurí		Biniancollet,32
Josep	MERCADAL		Joana	Portella		Biniancollet,33
Pere	MERCADAL		Maria	Gornès		Biniancollet,34
Joan	MERCADAL	Gornès	Benita	Vidal	Vidal	Biniancollet,35
Llorenç	MERCADAL		Antònia	Gornès		Biniancollet,36
Pere	MERCADAL	Gornès	Joana	Pons	Vidal	Biniancollet,37
Llorenç	MERCADAL	Vidal	Isabel	Tudurí	Carreras	Biniancollet,38
Benet	MERCADAL	Gornès	Maria	Sintes	Sintes	Pou Nou,15
Benet	MERCADAL	Pons	Antònia	Sintes	Pons	Pou Nou,26
Benet	MERCADAL	Cardona	Antònia	Sintes	Tudurí	Pou Nou,27
Joan	MERCADAL	Pons	Margarita	Villalonga		Pou Nou,41
Bartolomé	Olives	MERCADAL	Antònia	MERCADAL	Pons	Pou Nou,43

Quadre 10.- Els Mercadal establerts a Biniancollet, Es Pou Nou i es Cosell (1826)

REFERÈNCIES**Fonts d'arxiu****Arxiu Històric de Maó (AHM)**

- Llibres de Manifests de béns: 1743-47 (U-222), 1752-53 (U-224), 1757-58 (U-227), 1760 (U-384), 1767-68 (U-230), 1798 (U-241).
- Padrons: 1818 (U-801), 1824 (U-802), 1826 (U-862), 1827 (U-863), 1832 (U-810), 1833 (U-537).
- Protocols notarial: Índex actes i contractes notarial del 2/6/1696 al 9/5/1761; Índex actes i contractes notarial del 29/5/1761 al 15/4/1798; notari Juan Seguí i Vidal (1818); notari Nicolau Orfila i Caules (1852).
- Comptadores d'Hipoteques: Contratos de traslación de dominio (libro 2º, San Luis).

Bibliografia

- G. BECKER: *Tratado sobre la familia*, Madrid, 1987.
- A. BARRERA GONZÁLEZ: *Casa, herencia y familia en la Cataluña rural*, Madrid, 1990.
- F. CABRILLO RODRÍGUEZ: "La economía de la familia: Un tema olvidado en la historia del pensamiento económico", *Cuadernos de Ciencias Económicas y Empresariales*, 38, 2000, 15-122.
- F. CARRERAS: *L'obreria de la Fàbrica de Sant Lluís (1783-1839)*, Sant Lluís, 1998.
- M. A. CASASNOVAS CAMPS: *Història de Menorca*. Palma de Mallorca, 2005.
- R. CONGOST: *Els propietaris i els altres*, Vic, 1990.
- J. COTRINA FERRER: "Notas sobre el pueblo de San Luis", *Ateneu Científic i Literari de Maó*, Maó, 1945.
- JON ELSTER: *Tuercas y tornillos*, Barcelona, 2003.
- E. FAJARNÉS Y TUR: "Los pequeños núcleos de población de la isla de Menorca", Palma de Mallorca, 1903.
- J. GOMILA HUGUET: "La mortalidad infantil en Menorca. Siglos XVII-XIX", *Revista de Menorca*, 2T, Maó, 1985, 173-192.
- E. GRAU; E. TELLO: "Anàlisi de la producció agrària mallorquina en els seus dos sectors fonamentals: l'oli i els cereals", *Randa*, 18, 1985, 45-91.
- J. HAJNAL: "Age at marriage and proportion marrying", *Population Studies*, VII-2, 1953, 111-136.
- J. HERNÁNDEZ ANDREU: "Rasgos de la economía menorquina desde la época británica hasta mediados del siglo XIX", *Documentos de trabajo - Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales (Universidad Complutense)*, Madrid, 2000.
- F. HERNÁNDEZ SANZ: *Compendio de Geografía e Historia de la Isla de Menorca*, Maó, 1908.
- S. MARÍ; S. FLORIT; P. PONS: "L'explotació agrària menorquina", *Enciclopèdia de Menorca*, XII, Maó, 1979, 141-157.
- A. MÉNDEZ VIDAL: *De la vinya a la ramaderia. El canvi en el model agrari menorquí (1708-2006)*, UIB, Palma, 2007.
- A. MOREY TOUS: *Noblesa i desvinculació a Mallorca als segles XVIII i XIX*, Palma de Mallorca, 1999.
- A. MOREY TOUS: "La legislación desvinculadora: una oportunidad para racionalizar la gestión de los patrimonios nobiliarios mallorquines y retrasar su desmembración", R. Robledo; S. López: *¿Interés particular bienestar público...*, Zaragoza, 2007, 129-158.
- A. MURILLO I TUDURÍ: "Pressió fiscal, economia i societat a la Menorca de la transició del segle XVI al XVII", *Randa*, 21, Barcelona, 1979.
- A. MURILLO I TUDURÍ: "Emfiteusi i censals (anàlisi socioeconòmica de l'explotació de la terra a la Menorca precapitalista)", *Meloussa*, I, Maó, 1988, 53-78.

- R. PIÑA HOMS *et alii*: *Las instituciones de Menorca en el siglo XVIII. El Fondo documental de Francesc Seguí*, Palma de Mallorca, 1986.
- G. PONS PONS: "Los predios del término de Mahón en el siglo XVI", *Revista de Menorca*, Maó, 1982, 315-328
- G. PONS PONS: *La antigua población rural de Sant Lluís*, Sant Lluís, 1990.
- A. RAMIS I RAMIS: *Noticias relativas a la isla de Menorca* (quaderns I a VII), Ciutadella de Menorca, 1979-1985.
- J. RAMIS; P. XIMENES; J. PONS: *Estadística General de la Isla: estado de los frutos, ganados, y primeras materias de las artes de la isla de Menorca arreglado por dos sexenios desde 1801 hasta 1812 ambos inclusive*, Maó, 1814.
- P. Riudavets i Tudurí, P.: *Historia de la Isla de Menorca*, toms I i II, Maó, 1888.
- J. SERNA; A. PONS: "El ojo de la aguja. ¿De qué hablamos cuando hablamos de microhistoria?", *Ayer*, 12, 1993, 93-133.
- G. SINTES ESPASA: *El procés de formació del poble de Sant Lluís. L'ambició d'un petit model d'illa*, Maó, 2000.
- J. SLOSS: *Un Asunto Sencillo. La ocupación francesa de Menorca durante la Guerra de los Siete Años*, Sant Lluís, 2000.
- L. SOLER I SIQUIER: *Esposició de lo estad actual de l'agricultura en la isla de Menorca*, Maó, 1857.
- I. TERRADAS I FLORIT: *El món històric de les masies*, Barcelona, 1984.
- J. L. TERRÓN PONCE: "Origen, desarrollo y consolidación de la gran propiedad en Menorca (siglos XIII-XIX)", *Revista de Menorca*, 3r trim., Maó, 1983, 499-523.
- J. L. TERRÓN PONCE: *Origen, desarrollo y consolidación de la propiedad inmueble en la isla de Menorca (1287-1837)*, Maó, 1989.
- T. VIDAL; M. L. DUBON; J.; GOMILA: "La població menorquina (I) i (II)", *Enciclopèdia de Menorca*, XI, Maó, 1979, 3-21.
- T. VIDAL; J. GOMILA: "Menorca: tres segles d'evolució demogràfica (1570-1870)", *Estudis Baleàrics*, V, 1985, 9-26.
- T. VIDAL BENDITO: "Evolución de la agricultura y de la propiedad rural en la isla de Menorca", *Revista de Menorca*, diversos trim., Maó, 1969, 4-46; 87-125; 153-70.
- T. VIDAL BENDITO: "Fonaments geogràfics de la història", *Enciclopèdia de Menorca*, IX, Maó, 2001, 25-82.
- M. VINENT I PALLISER: "Arrels jurídiques i formes de propietat a Menorca a conseqüència de la conquesta i repoblament (segles XIII-XVI)", *Meloussa*, 2, Maó, 1991, 59-78.
- M. WEBER: *Economía i sociedad*, Madrid, 2002.